

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

معاونت اقتصادی

مدیریت کل اقتصادی

حساب ترازنامه ملی ایران

(۱۳۹۵-۱۳۹۶)

اداره حساب های اقتصادی

شهریور ماه ۱۴۰۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حساب ترازنامه ملی ایران (۱۳۹۵ - ۱۳۹۶)

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
معاونت اقتصادی
مدیریت کل اقتصادی
اداره حساب‌های اقتصادی

شهریور ماه ۱۴۰۱

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
حساب ترازنامه ملی ایران (۱۳۹۵ - ۱۳۹۶)
تهیه و تنظیم: اداره حساب‌های اقتصادی
نشانی: تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸
صندوق پستی: ۷۱۷۷ - ۱۵۸۷۵
تلفن: ۲۲۲۵۷۱۵۲
نمابر: ۲۲۲۵۷۱۹۹

نشانی پایگاه اطلاع‌رسانی بانک مرکزی: www.cbi.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱- مقدمه.....
۲	۲- برنامه‌ها و اقدامات آینده بانک مرکزی جهت تهیه و تدوین حساب ترازنامه ملی ایران.....
۲	۳- مفاهیم اساسی در حساب ترازنامه ملی.....
۲	۳-۱- حساب‌های کلان یکپارچه و جایگاه ترازنامه در این حساب‌ها.....
۵	۳-۲- حساب ترازنامه.....
۶	۳-۳- ساختار ترازنامه.....
۹	۳-۴- ترازنامه مالی.....
۹	۳-۵- ترازنامه تلفیقی.....
۱۰	۳-۶- ارزش‌گذاری.....
۱۱	۳-۶-۱- ارزش مشاهده‌شده در بازارها.....
۱۱	۳-۶-۲- ارزش به‌دست‌آمده از طریق تراکنش‌های انباشت و تجدید ارزیابی.....
۱۲	۳-۶-۳- ارزش حال بازده آتی.....
۱۲	۳-۶-۴- دارایی‌های بیان‌شده به ارز خارجی.....
۱۲	۳-۷- ارقام ورودی در ترازنامه.....
۱۲	۳-۷-۱- دارایی‌های غیرمالی.....
۱۲	۳-۷-۱-۱- دارایی‌های تولیدشده.....
۱۳	۳-۷-۱-۱-۱- دارایی‌های ثابت.....
۱۳	۳-۷-۱-۱-۲- موجودی انبار.....
۱۴	۳-۷-۱-۱-۳- اشیاء گرانبها.....
۱۴	۳-۷-۱-۲- دارایی‌های تولیدنشده.....
۱۴	۳-۷-۱-۲-۱- منابع طبیعی.....
۱۵	۳-۷-۱-۲-۱-۱- زمین.....

- ۱۵-۳-۷-۱-۲-۱-۲- منابع معدنی و انرژی..... ۱۵
- ۱۵-۳-۷-۱-۲-۱-۳- منابع زیستی غیرپرورشی، منابع آبی و سایر منابع طبیعی..... ۱۵
- ۱۶-۳-۷-۱-۲-۲- قراردادهای اجاره‌نامه‌ها و پروانه‌ها..... ۱۶
- ۱۷-۳-۷-۱-۲-۳- سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی خریداری شده..... ۱۷
- ۱۷-۳-۷-۲- دارایی‌ها و بدهی‌های مالی..... ۱۷
- ۱۸-۳-۷-۲-۱- طبقه‌بندی دارایی‌ها و بدهی‌های مالی..... ۱۸
- ۱۸-۳-۷-۲-۱-۱- طلای پولی..... ۱۸
- ۱۸-۳-۷-۲-۱-۲- حق برداشت مخصوص..... ۱۸
- ۱۹-۳-۷-۲-۱-۳- پول در گردش و سپرده‌ها..... ۱۹
- ۲۰-۳-۷-۲-۱-۴- اوراق بدهی..... ۲۰
- ۲۱-۳-۷-۲-۱-۵- وام‌ها..... ۲۱
- ۲۱-۳-۷-۲-۱-۶- حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری..... ۲۱
- ۲۲-۳-۷-۲-۱-۷- طرح‌های بیمه، مستمری سالانه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد..... ۲۲
- ۲۴-۳-۷-۲-۱-۸- مشتقات مالی..... ۲۴
- ۲۴-۳-۷-۲-۱-۹- سایر حساب‌های دریافتنی/ پرداختنی..... ۲۴
- ۲۵-۳-۷-۲-۱-۱۰- ارزش ویژه..... ۲۵
- ۲۶-۳-۷-۲-۱-۱۱- کالاهای مصرفی بادوام خانوار..... ۲۶
- ۲۷-۳-۸-۳- کاربردهای حساب ترازنامه..... ۲۷
- ۲۷-۳-۸-۱- بررسی ترازنامه بخش‌های مختلف نهادی..... ۲۷
- ۲۷-۳-۸-۲- ارزیابی ثبات مالی..... ۲۷
- ۲۸-۳-۸-۳- استفاده از حساب ترازنامه ملی در پیش‌بینی..... ۲۸
- ۲۹-۴- حساب ترازنامه ملی ایران..... ۲۹
- ۳۰-۴-۱- ساختار حساب ترازنامه ملی ایران..... ۳۰
- ۳۰-۴-۲- بخش‌های نهادی حساب ترازنامه ملی ایران..... ۳۰
- ۳۱-۴-۳- اقلام مالی و غیرمالی ترازنامه ملی ایران..... ۳۱

- ۳۱-۳-۴-۱- ارقام غیرمالی حساب ترازنامه ملی ایران..... ۳۱
- ۳۱-۳-۴-۱-۱- دارایی‌های غیرمالی تولیدشده..... ۳۱
- ۳۲-۳-۴-۱-۱-۱- دارایی‌های ثابت..... ۳۲
- ۳۲-۳-۴-۱-۱-۲- موجودی انبار..... ۳۲
- ۳۲-۳-۴-۱-۱-۳- اشیاء گرانبها..... ۳۲
- ۳۳-۳-۴-۱-۲- دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده..... ۳۳
- ۳۳-۳-۴-۱-۲-۱- منابع طبیعی..... ۳۳
- ۳۳-۳-۴-۱-۲-۱-۱- زمین..... ۳۳
- ۳۴-۳-۴-۱-۲-۱-۲- منابع معدنی و انرژی..... ۳۴
- ۳۴-۳-۴-۱-۲-۱-۳- سایر دارایی‌های تولیدنشده..... ۳۴
- ۳۴-۳-۴-۲- ارقام مالی حساب ترازنامه ملی ایران..... ۳۴
- ۳۴-۳-۴-۱-۲-۳-۱- طلای پولی و حق برداشت مخصوص..... ۳۴
- ۳۵-۳-۴-۲-۲- پول در گردش (نقد) و سپرده‌ها..... ۳۵
- ۳۶-۳-۴-۲-۳-۱- اوراق بدهی..... ۳۶
- ۳۶-۳-۴-۲-۳-۲- وام‌ها..... ۳۶
- ۳۶-۳-۴-۲-۳-۳- حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری..... ۳۶
- ۳۷-۳-۴-۲-۳-۴- طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد..... ۳۷
- ۳۷-۳-۴-۲-۳-۵- سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی..... ۳۷
- ۳۸-۳-۴-۲-۳-۶- ارزش ویژه..... ۳۸
- ۳۸-۳-۴-۲-۳-۷- کالاهای مصرفی بادوام خانوار..... ۳۸
- ۳۹-۱- جداول ترازنامه ملی ایران..... ۳۹
- ۴۲-۲- نمودارهای ترازنامه ملی ایران..... ۴۲
- ۵۴-۳- گزارش مؤسسه مک‌کینزی از ترازنامه جهانی..... ۵۴
- ۶۱- فهرست منابع و مآخذ..... ۶۱

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۴	نمودار ۱- حساب‌های کلان یکپارچه اقتصادی.....
۶	نمودار ۲- ساختار ترازنامه.....
۹	نمودار ۳- ساختار یک ترازنامه مالی.....
۳۰	نمودار ۴- حساب‌های توالی افقی در نظام حساب‌های ملی.....
۴۳	نمودار پ- ۲- ۱- توزیع دارایی‌ها و بدهی‌های ترازنامه ملی ایران برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵ (سه‌م/ درصد) ...
۴۴	نمودار پ- ۲- ۲- توزیع دارایی‌ها و بدهی‌های ترازنامه ملی ایران برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (سه‌م/ درصد)....
۴۵	نمودار پ- ۲- ۳- توزیع (سه‌م) دارایی‌های مالی و غیرمالی برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵.....
۴۶	نمودار پ- ۲- ۴- توزیع (سه‌م) بدهی‌های مالی و ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵.....
۴۷	نمودار پ- ۲- ۵- توزیع (سه‌م) دارایی‌های مالی و غیرمالی برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶.....
۴۸	نمودار پ- ۲- ۶- توزیع (سه‌م) بدهی‌های مالی و ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶.....
۴۹	نمودار پ- ۲- ۷- ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال).....
۴۹	نمودار پ- ۲- ۸- ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال).....
۵۰	نمودار پ- ۲- ۹- توزیع کل دارایی‌ها (مالی و غیرمالی) برحسب بخش‌های نهادی (میلیارد ریال).....
۵۰	نمودار پ- ۲- ۱۰- سهم دارایی‌های مالی و غیرمالی از کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی (میلیارد ریال).....
۵۱	نمودار پ- ۲- ۱۱- توزیع کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵ (سه‌م/ درصد).....
۵۱	نمودار پ- ۲- ۱۲- توزیع کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (سه‌م/ درصد).....
۵۲	نمودار پ- ۲- ۱۳- سهم ابزارهای غیرمالی از کل دارایی‌ها (اقتصاد داخلی) (درصد).....
۵۳	نمودار پ- ۲- ۱۴- سهم ابزارهای مالی از کل دارایی‌ها (اقتصاد داخلی) (درصد).....

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۸	جدول ۱- ترازنامه ابتدا و انتهای دوره با تغییرات در دارایی‌ها و بدهی‌ها و ارزش ویژه (ترازنامه نمونه).....
۴۰	جدول پ ۱- ۱- ترازنامه ملی ایران سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال).....
۴۱	جدول پ ۱- ۲- ترازنامه ملی ایران سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال).....

حساب ترازنامه ملی ایران

۱- مقدمه

به دنبال بروز بحران مالی طی سال‌های (۲۰۱۰-۲۰۰۷)، توسعه حساب‌های مالی به‌عنوان بخش مهمی از چارچوب حساب‌های ملی که اطلاعاتی در خصوص جریان‌ها و انباشت‌های مالی ارائه می‌دهند، مورد توجه جدی قرار گرفته است. گزارش "بحران مالی و شکاف‌های اطلاعاتی"^۱ نیز که توسط صندوق بین‌المللی پول (IMF)^۲ و هیأت ثبات مالی (FSB)^۳، ارائه می‌شود؛ بیست توصیه را در خصوص مقابله با شکاف‌های اطلاعاتی در بر می‌گیرد. توصیه شماره پانزده این گزارش بر تقویت حساب‌های بخش‌های نهادی و توسعه رویکرد ترازنامه‌ای و جریان وجوه منابع مالی تأکید دارد.

در ایران، برای نخستین بار در سال ۱۳۵۳ تهیه و تدوین حساب جریان منابع مالی در بانک مرکزی، بر مبنای دستورالعمل پیشنهادی سازمان ملل متحد (۱۹۶۸) مورد توجه قرار گرفت و پس از آن، حساب جریان وجوه در سال‌های مختلف تهیه و منتشر گردید. با این وجود، به دلایل متعددی از جمله کمبود آمار و اطلاعات مورد نیاز برای تدوین حساب‌های ترازنامه، تهیه این حساب به‌عنوان مکمل حساب جریان وجوه، به انجام نرسیده بود. در این راستا، تهیه و تدوین حساب ترازنامه ملی از سال ۱۳۹۸ در دستور کار اداره حساب‌های اقتصادی بانک مرکزی قرار گرفت.

در این گزارش، برای نخستین بار تهیه و تدوین حساب ترازنامه ملی ایران و محاسبه ثروت ملی و ارزش ویژه بخش‌های مختلف نهادی برای سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ در دو بخش مورد توجه قرار گرفته است. در بخش اول، مفاهیم اساسی در تهیه ترازنامه ملی و چگونگی ارتباط آن با سایر حساب‌های ملی، به‌خصوص حساب‌های مالی و سرمایه و برخی از کاربردهای حساب ترازنامه ارائه شده است. در بخش دوم چهارچوب حساب ترازنامه ملی ایران و روش‌های برآورد اقلام مختلف آن تشریح می‌گردد. ارقام محاسبه‌شده برای ترازنامه ملی ایران در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ نیز در پیوست این گزارش ارائه شده است.

¹ The Financial Crisis and Information Gaps

² International Monetary Fund

³ Financial Stability Board

۲- برنامه‌ها و اقدامات آینده بانک مرکزی جهت تهیه و تدوین حساب ترازنامه ملی ایران

تهیه و تدوین ارقام سری زمانی حساب ترازنامه ملی ایران مستلزم صرف زمان طولانی و تخصیص منابع مالی و انسانی قابل توجه است. بنابراین، در مرحله اول تهیه ترازنامه سال‌های پایه (۱۳۹۶-۱۳۹۵) به صورت تفصیلی و با استفاده از حداکثر آمار و اطلاعات موجود در دستور کار قرار گرفت.

لازم به توضیح است که بانک مرکزی در حال حاضر تهیه و تدوین سری زمانی ارقام ترازنامه حساب‌های ملی سال‌های (۱۴۰۰-۱۳۹۰) را در دستور کار خود قرار داده است. بدیهی است که پس از تهیه سری زمانی مذکور، تهیه ارقام حساب‌های ترازنامه ملی ایران طبق روال معمول و در مقاطع زمانی سالانه توسط اداره حساب‌های اقتصادی این بانک تهیه گردیده و در اختیار کاربران و جامعه آماری کشور قرار خواهد گرفت.

۳- مفاهیم اساسی در حساب ترازنامه ملی

۳-۱- حساب‌های کلان یکپارچه و جایگاه ترازنامه در این حساب‌ها

مدل حسابداری نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸^۴، تحولات تبدیل درآمد به ثروت را با استفاده از توالی حساب‌ها رصد می‌کند. اجزای نهادی تشکیل‌دهنده توالی حساب‌ها در این نظام، پنج بخش مقیم شامل شرکت‌های غیرمالی، شرکت‌های مالی، دولت عمومی، خانوار، مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوار و یک بخش غیرمقیم به نام دنیای خارج می‌باشد. در این توالی، کل فرایند اقتصادی تولید، درآمد، مصرف، پس‌انداز و انباشت دارایی‌ها تا موجودی ثروت خالص برای هر یک از بخش‌های نهادی مقیم و دنیای خارج، ثبت و بررسی می‌شود. نمودار شماره یک، ضمن ارائه تصویری کلی از حساب‌های کلان یکپارچه در نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸، ارتباط میان حساب‌های مختلف را از زوایای گوناگون نشان می‌دهد. به این صورت که مطابق با این نظام، اولاً دو سری توالی حساب‌های عمودی و افقی مشهود است و از سوی دیگر باید میان روانه‌ها و انبارها، مبادلات و سایر جریان‌ها و نیز میان حساب‌های جاری و انباشت در نظام حساب‌های ملی تفکیک قائل شد.

در نظام حساب‌های ملی، انبارها ارزش‌های اقتصادی را در یک مقطع زمانی خاص و روانه‌ها یا جریان‌ها، تغییرات ارزش اقتصادی را در طول دوره‌ای از زمان اندازه‌گیری می‌کنند. در نظام حساب‌های کلان یکپارچه، انبارها در ترازنامه و

⁴ System of National Accounts 2008

جریان‌ها در تمام حساب‌ها و جداول دیگر نظام حساب‌های ملی از جمله حساب‌های جاری و حساب‌های انباشت که تمام سطوح تغییرات بین دو ترازنامه را در بر می‌گیرند، نشان داده می‌شوند.

جریان‌ها خود به دو بخش تراکنش‌ها و سایر جریان‌ها تقسیم‌بندی می‌شود. تراکنش‌ها در حساب‌های جاری و دو حساب مالی و سرمایه ارائه می‌شوند. به‌طور کلی، در نظام حساب‌های ملی، سنجش اندازه واقعی اقتصاد از طریق "حساب-های جاری" صورت می‌گیرد. این اقلام، حساب تولید و حساب‌های مختلف درآمد را در بر می‌گیرند. با وجود اینکه این حساب‌ها عملیات مالی را پوشش نمی‌دهند اما دارای ارتباط نزدیکی با آن هستند چرا که بسیاری از عملیات‌های مالی، منعکس‌کننده تصمیمات اتخاذشده توسط عوامل اقتصادی برای وام‌گیری (وام‌دهی) از دیگران به دلیل نیاز بیشتر (کمتر) به منابعی است که در اختیار دارند. حساب سرمایه، اکتساب و واگذاری دارایی‌های غیرمالی را در طی یک دوره زمانی (عموماً در نتیجه تراکنش با سایر واحدها) در بر می‌گیرد. حساب مالی، اکتساب و واگذاری دارایی‌ها و بدهی‌های مالی را در نتیجه تراکنش‌های مالی هر بخش نهادی ثبت می‌کند. این جریان‌های مالی می‌توانند در نتیجه فعالیت‌های واقعی اقتصادی (مانند نیاز به تأمین مالی یک سرمایه‌گذاری) یا منعکس‌کننده تصمیمات عوامل اقتصادی برای وام‌گیری/وام‌دهی دارایی‌های مالی میان خودشان باشد (نوع دوم در میان نهادهای مالی شایع‌تر است). سایر جریان‌های دارایی، در قالب دو حساب تجدید ارزیابی و سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها قابل تفکیک است. حساب تجدید ارزیابی، تغییرات در ارزش دارایی‌ها را در طول زمان به علت تغییرات قیمت‌های داخلی یا نرخ ارز ثبت می‌کند. حساب سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها، تغییرات در مقدار و کیفیت دارایی‌ها و بدهی‌ها را ثبت می‌کند. بنابراین، حساب سایر جریان دارایی‌ها در نتیجه عواملی به غیر از مبادلات و تراکنش‌های اقتصادی ثبت می‌شوند.

همان‌گونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، در حساب‌های کلان یکپارچه دو توالی عمودی و افقی برای حساب‌ها وجود دارد. توالی عمودی حساب‌ها بیانگر مبادلات و تراکنش‌ها است که حساب‌های جاری، حساب سرمایه و مالی را شامل می‌شود. در حقیقت این توالی حساب، در بخش واقعی اقتصاد ضمن محاسبه ارزش تولید، ارزش افزوده و چگونگی ایجاد، توزیع و مصرف درآمد، نشان می‌دهد که پس‌انداز صورت گرفته در کل اقتصاد و بخش‌های مختلف نهادی به چه صورت در حساب‌های مالی و سرمایه، در تشکیل سرمایه مورد استفاده قرار گرفته و (کمبود/مازاد) آن نیز از چه طریقی تأمین مالی (وام‌گیری/وام‌دهی) شده است. بنابراین توالی عمودی حساب‌ها چگونگی تخصیص پس‌اندازهای هر یک از بخش‌های نهادی در سرمایه‌گذاری‌های غیرمالی و مالی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱- حساب‌های کلان یکپارچه اقتصادی

	انبارها	جریان		انبارها				
		تراکنش‌ها	سایر جریان‌ها					
حساب‌های جاری		<div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-bottom: 2px;">حساب تولید</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-bottom: 2px;">حساب توزیع اولیه</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-bottom: 2px;">حساب توزیع ثانویه</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-bottom: 2px;">حساب مصرف درآمد</div> <p>درآمد</p> <p>(-)</p> <p>پرداخت</p>						
حساب‌های انباشت	<p>ترازنامه ابتدایی T_1</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> بدهی‌های مالی + ثروت خالص </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی </td> </tr> </table>	بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی	<p style="text-align: center;">↑↑</p> <p style="text-align: center;">-/+</p> <p style="text-align: center;">پس‌انداز</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px; margin-bottom: 2px;">حساب سرمایه</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">حساب مالی</div>	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> حساب سایر تغییرات در دارایی‌ها = حساب تجدید ارزیابی + حساب سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها </div>	<p>ترازنامه پایانی T_2</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> بدهی‌های مالی + ثروت خالص </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی </td> </tr> </table>	بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی
بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی							
بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی							
<p>ثروت خالص در T_2 (=) سایر جریان‌ها ($T_2 - T_1$) (+) تراکنش‌های ($T_2 - T_1$) (+) ثروت خالص در T_1</p>								

توالی افقی حساب‌ها نیز شامل حساب‌های انباشت و ترازنامه‌ها می‌شود. در این سیستم، حساب‌های سرمایه، مالی و سایر تغییرات در دارایی‌ها (شامل حساب‌های تجدید ارزیابی و سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها)، حساب‌های انباشت را تشکیل می‌دهند. این حساب‌ها، تغییرات در دارایی‌های مالی و غیرمالی و بدهی‌های مالی را در طول یک دوره زمانی به دلیل عوامل مختلف اقتصادی (تصمیمات وام‌دهی/ وام‌گیری، جریان‌ات ارزش‌گذاری و ...) ارائه می‌دهند. از سوی دیگر،

جریان‌های مالی ثبت‌شده در حساب‌های انباشت، منعکس‌کننده شکل‌گیری موجودی دارایی‌ها (مالی و غیرمالی) و بدهی - های مالی عوامل اقتصادی هستند. این انباره‌ها، حساب‌های ترازنامه را تشکیل می‌دهند که موجودی دارایی‌ها (مالی و غیرمالی) و بدهی‌ها (مالی) را در ابتدا و انتهای هر دوره مالی ثبت می‌کنند.

۳-۲- حساب ترازنامه

رویکرد ترازنامه‌ای به‌عنوان مکمل تحلیل جریان‌ها، بر تحلیل و ارزیابی موجودی دارایی و بدهی‌های مالی در ترازنامه ملی و ترازنامه‌های بخشی اقتصاد تمرکز می‌کند. این رویکرد، وسیله‌ای برای تحلیل آسیب‌پذیری بخش‌های مختلف نهادی و سازوکارهای انتقال این آسیب‌پذیری میان بخش‌های مختلف اقتصاد است. صندوق بین‌المللی پول از ابتدای دهه ۲۰۰۰ میلادی به‌صورت سازمان‌یافته در کارهای نظارتی، مدیریت بحران، طراحی برنامه‌های با پشتیبانی این نهاد، ثبات مالی و تحلیل آسیب‌پذیری‌ها از رویکرد ترازنامه‌ای استفاده کرده است. اما همان‌طور که عنوان شد پس از بروز بحران مالی سال ۲۰۰۷، توجه به رویکرد ترازنامه‌ای به‌صورت قابل‌توجهی افزایش یافت.

طبق تعریف، ترازنامه یک صورت مالی است که برای یک مقطع زمانی مشخص تهیه می‌شود و ارزش دارایی‌ها و بدهی‌های یک واحد نهادی یا گروهی از واحدهای نهادی را نشان می‌دهد. ترازنامه را می‌توان برای واحدهای نهادی، بخش‌های نهادی و کل اقتصاد تدوین کرد. منابع مالی و غیرمالی در اختیار یک واحد یا بخش نهادی که در ترازنامه نشان داده می‌شود، نماگری از وضعیت اقتصادی ارائه می‌دهد. این منابع در قلم ترازکننده‌ی حساب ترازنامه یعنی ارزش ویژه خلاصه می‌شود. ارزش ویژه به‌صورت ارزش همه‌ی دارایی‌های متعلق به یک واحد نهادی یا بخش نهادی منهای ارزش همه بدهی‌های تسویه‌نشده آن نهاد تعریف می‌شود. برای کل اقتصاد، ارزش ویژه حاصل جمع دارایی‌های غیرمالی و خالص مطالبات در مقابل دنیای خارج است. این حاصل جمع به‌طور معمول ثروت ملی^۵ نامیده می‌شود.

از دید حساب‌های ملی، ترازنامه با نشان دادن نتیجه‌ی نهایی اقلام ورودی در تولید، توزیع و مصرف درآمد و حساب‌های انباشت، توالی حساب‌ها را تکمیل می‌کند. مجموعه‌ای از ترازنامه‌های یکپارچه‌شده همراه با حساب‌های جریانی، به تحلیل‌گران کمک می‌نماید هنگام پایش و ارزیابی شرایط و رفتار اقتصادی و مالی، دید جامع‌تری داشته باشند. به‌عنوان مثال، ترازنامه امکان ارزیابی وضعیت مالی یک بخش نهادی یا کل اقتصاد را برای اقتصاددانان ایجاد کرده و امکان تحلیل

⁵ National Wealth

ریسک‌ها را توسط نهادهای ناظر مانند بانک مرکزی فراهم می‌کند. همچنین، اطلاعات ترازنامه درباره دارایی‌های مالی در اختیار غیرمقیم‌ها و دیون مربوط به بدهی آن‌ها، به‌عنوان نماگرهای منابع اقتصادی یک کشور و برای ارزیابی موجودی خارجی بدهکار یا بستانکار یک کشور، بسیار مفید است.

۳-۳- ساختار ترازنامه

نمودار شماره دو، ساختار کلی یک ترازنامه را نشان می‌دهد. در ترازنامه، موجودی دارایی‌ها که خود شامل دارایی‌های مالی و غیرمالی است در سمت راست و بدهی‌های مالی و ثروت خالص یا ارزش ویژه در سمت چپ نشان داده می‌شوند.

نمودار ۲- ساختار ترازنامه

بدهی‌ها	دارایی‌ها
بدهی‌های مالی	دارایی‌های مالی
+	+
ارزش ویژه (ثروت خالص)	دارایی‌های غیرمالی

از آنجا که ترازنامه به ارزش دارایی‌ها و بدهی‌ها در یک نقطه زمانی خاص اشاره دارد، می‌توان ترازنامه را در ابتدای هر دوره حسابداری (یا انتهای دوره قبل) و در انتهای آن دوره تهیه کرد. از این رو امکان ثبت تغییرات ارزش اقلام مختلف بین ابتدا و انتهای دوره حسابداری مربوط به اقلام حساب‌های جریانی را فراهم می‌آورد.

از دید مفهومی ثبت‌های ترازنامه اختتامیه، برای هر دارایی و یا بدهی، با ثبت‌های ترازنامه افتتاحیه به‌علاوه تغییرات ثبت‌شده در چهار حساب انباشت، برابر است. رابطه میان انباشت‌ها و جریان‌ها برای دارایی‌ها و بدهی‌ها را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

$$Stock_t - Stock_{t-1} = flows_t$$

که در آن $Stock_t$ موجودی دارایی‌ها یا بدهی‌های یک واحد نهادی (یا اقتصاد، بخش یا زیربخش) در انتهای دوره حسابداری t و $Stock_{t-1}$ نیز به معنی موجودی دارایی‌ها و بدهی‌ها در انتهای دوره حسابداری $t-1$ است. در رابطه فوق $flows_t$ یا جریان‌های دوره t نیز بیانگر تغییرات در موجودی‌های ابتدا و انتهای دوره حسابداری t است. این عدد برابر است با جریان دارایی و بدهی‌ها در طی دوره حسابداری t که شامل مبادلات یا تراکنش‌ها، سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها و بدهی‌ها، و تجدید ارزیابی‌ها می‌شود.

$$flows_t = \text{تراکنش‌ها}_t + \text{تجدید ارزیابی‌ها}_t + \text{سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها و بدهی‌ها}_t$$

تراکنش‌ها بیانگر خالص اکتساب (اکتساب ناخالص منهای واگذاری) دارایی‌ها یا خالص پذیرش (پذیرش ناخالص منهای بازپرداخت) بدهی‌ها در طی دوره حسابداری t است.

تجدید ارزیابی‌ها نیز بیانگر تغییر در انباشت‌ها به واسطه تغییر در سطح قیمت دارایی‌ها و بدهی‌ها در طی دوره حسابداری t است. تجدید ارزیابی دارایی‌ها یا بدهی‌ها ناشی از تغییر در قیمت آن‌ها یا تغییر در نرخ ارز است. از این رو، در دستورالعمل ترازپرداخت‌های خارجی ویرایش ششم، تجدید ارزیابی‌ها به دو دسته تغییرات به واسطه نرخ ارز و تغییر در سطح سایر قیمت‌ها طبقه بندی می‌شود.

سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها و بدهی‌ها نیز بیانگر تغییرات در موقعیت‌های ابتدا و انتهای دوره حسابداری t است که به واسطه تراکنش‌ها (مبادلات) یا تجدید ارزیابی‌ها ایجاد نشده‌اند. جدول شماره یک ترازنامه افتتاحیه و اختتامیه یک کشور فرضی را نشان می‌دهد. در این ترازنامه طبقات مختلف دارایی‌ها و بدهی‌ها در حالت کلی نشان داده شده است. هر چه سطح اطلاعات موجود و ظرفیت‌های آماری کشور برای تدوین ترازنامه ملی بیشتر باشد، می‌توان طبقات و سطح تفصیل دارایی‌ها و بدهی‌ها را با جزئیات بیشتری ارائه نمود.

جدول ۱- ترازنامه ابتدا و انتهای دوره با تغییرات در دارایی‌ها و بدهی‌ها و ارزش ویژه (ترازنامه نمونه)

موجودی‌ها و تغییرات در دارایی‌ها و ارزش ویژه	دارایی‌ها	بدهی‌ها و ارزش ویژه
دارایی‌های غیرمالی	۴۶۲۱	
دارایی‌های غیرمالی تولیدشده	۲۸۱۸	
دارایی‌های ثابت	۲۵۷۹	
موجودی‌های انبار	۱۱۴	
اشیاء گرانبها	۱۲۵	
دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده	۱۸۰۳	
منابع طبیعی	۱۷۸۱	
قراردادها، اجاره نامه‌ها و پروانه‌ها	۲۲	
سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی		
دارایی‌های مالی / بدهی‌ها	۹۰۳۶	۹۰۳۶
طلا و پولی و SDR ها	۷۷۰	۷۷۰
پول و سپرده‌ها	۱۵۸۷	۱۵۸۷
اوراق بدهی	۱۳۸۸	۱۳۸۸
وام‌ها	۱۴۵۴	۱۴۵۴
حقوق سهامداران و سهام واحدهای صندوق سرمایه‌گذاری	۲۹۵۹	۲۹۵۹
طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد	۴۹۶	۴۹۶
مشقات مالی و اختیار معامله سهام برای کارکنان	۲۱	۲۱
سایر حساب‌های دریافتی و پرداختی	۳۶۱	۳۶۱
ارزش ویژه		۴۶۲۱
دارایی‌های غیرمالی	۴۸۲	
دارایی‌های غیرمالی تولیدشده	۲۹۴	
دارایی‌های ثابت	۲۴۶	
موجودی‌های انبار	۳۲	
اشیاء گرانبها	۱۶	
دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده	۱۸۸	
منابع طبیعی	۱۸۰	
قراردادها، اجاره نامه‌ها و پروانه‌ها	۸	
سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی	۰	
دارایی‌های مالی / بدهی‌ها	۵۷۷	۵۷۷
طلا و پولی و SDR ها	۱۲	۱۲
پول و سپرده‌ها	۱۰۰	۱۰۰
اوراق بدهی	۱۳۹	۱۳۹
وام‌ها	۸۲	۸۲
حقوق سهامداران و سهام واحدهای صندوق سرمایه‌گذاری	۱۵۶	۱۵۶
طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد	۴۹	۴۹
مشقات مالی و اختیار معامله سهام برای کارکنان	۱۴	۱۴
سایر حساب‌های دریافتی و پرداختی	۲۵	۲۵
تغییرات در ارزش ویژه، کل		۴۸۲
پس‌انداز و انتقالات سرمایه		۱۹۲
سایر تغییرات در حجم دارایی‌ها		۱۰
منفعت / زیان اسمی ناشی از نگه‌داشتن		۲۸۰
منفعت بی‌اثر ناشی از نگه‌داشتن		۱۹۸
منفعت واقعی ناشی از نگه‌داشتن		۸۲
دارایی‌های غیرمالی	۵۱۰۳	
دارایی‌های غیرمالی تولیدشده	۳۱۱۲	
دارایی‌های ثابت	۲۸۲۵	
موجودی‌های انبار	۱۴۶	
اشیاء گرانبها	۱۴۱	
دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده	۱۹۹۱	
منابع طبیعی	۱۹۶۱	
قراردادها، اجاره نامه‌ها و پروانه‌ها	۳۰	
سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی	۰	
دارایی‌های مالی / بدهی‌ها	۹۶۱۳	۹۶۱۳
طلا و پولی و SDR ها	۷۸۲	۷۸۲
پول و سپرده‌ها	۱۶۸۷	۱۶۸۷
اوراق بدهی	۱۵۳۷	۱۵۳۷
وام‌ها	۱۵۳۶	۱۵۳۶
حقوق سهامداران و سهام واحدهای صندوق سرمایه‌گذاری	۳۱۱۵	۳۱۱۵
طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد	۵۴۵	۵۴۵
مشقات مالی و اختیار معامله سهام برای کارکنان	۳۵	۳۵
سایر حساب‌های دریافتی و پرداختی	۳۸۶	۳۸۶
ارزش ویژه		۵۱۰۳

۳-۴- ترازنامه مالی

علاوه بر ترازنامه که کل دارایی‌ها اعم از دارایی‌های مالی و غیرمالی و بدهی‌ها را در بر می‌گیرد، می‌توان ترازنامه مالی^۶ که تنها دارایی‌ها و بدهی‌های مالی را شامل می‌شود، تهیه کرد. همان‌گونه که در نمودار شماره سه نشان داده شده است در ترازنامه مالی، دارایی‌های مالی در سمت راست و بدهی‌ها و خالص دارایی‌های مالی (NFA)^۷ در سمت چپ جدول نشان داده می‌شوند. خالص دارایی‌های مالی به صورت ارزش کلیه دارایی‌های مالی متعلق به یک واحد یا بخش نهادی منهای ارزش کلیه بدهی‌های تسویه‌نشده‌ی آن تعریف می‌شود.

نمودار ۳- ساختار یک ترازنامه مالی

بدهی‌ها	دارایی‌ها
بدهی‌های مالی	دارایی‌های مالی
+	
خالص دارایی‌های مالی	

۳-۵- ترازنامه تلفیقی

تلفیق، یکی از مسائل مهم در خصوص تدوین حساب ترازنامه است. ابتدا لازم است میان تلفیق^۸ و خالص‌سازی^۹ تفاوت قائل شد. خالص‌سازی فرایندی است که به موجب آن، اقلام ورودی در دو طرف حساب برای یک قلم تراکنش و یک واحد نهادی در مقابل یکدیگر خنثی می‌شوند. در نظام حساب‌های ملی، اصل بر این است که در صورت امکان از خالص‌سازی اجتناب شود، با این وجود در برخی از موارد، خالص‌سازی اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.

از سوی دیگر، تلفیق به فرایند حذف منابع و مصارف تراکنش‌ها بین واحدهایی که با هم در یک گروه قرار می‌گیرند و حذف دارایی‌ها و بدهی‌های طرف مقابل اطلاق می‌شود. در حساب مالی، تلفیق به فرایند خنثی کردن تراکنش‌های

⁶ Financial Balance Sheet

⁷ Net Financial Assets

⁸ Consolidation

⁹ Netting

دارایی‌ها برای گروه معینی از واحدهای نهادی در مقابل تراکنش‌های بدهی‌های طرف مقابل آن، برای همان گروه از واحدهای نهادی است. تلفیق می‌تواند در سطح کل اقتصاد، بخش‌ها و زیربخش‌های نهادی اقتصاد انجام شود.

از دیدگاه نظری می‌توان ترازنامه بخش‌های نهادی مختلف را به صورت تلفیقی یا غیرتلفیقی تهیه کرد. اما براساس یک اصل پذیرفته شده در نظام حساب‌های ملی، تراکنش‌های میان واحدهای نهادی در بخش‌ها و زیربخش‌های مختلف تلفیق نمی‌شوند. نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸ نیز بر ارائه غیرتلفیقی ورودی‌های حسابداری تأکید دارد، چرا که این رویکرد برای تحلیل‌های پولی و اقتصادی توصیه شده است. این نوع ارائه موجودی‌های ناخالص (انبارها)، تراکنش‌ها، تجدید ارزیابی‌ها و سایر تغییرات در حجم دارایی‌های واحدهای نهادی متعلق به یک بخش یا زیربخش و نیز تمام واحدهای نهادی متعلق به همان بخش یا زیربخش را در بر می‌گیرد. با وجود تأکید نظام حساب‌های ملی بر ارائه غیرتلفیقی حساب‌های ملی، در دو حالت استثناء، حساب‌های ملی به صورت تلفیقی ارائه می‌شود:

۱- محدودیت داده‌ها: به عنوان مثال تراکنش‌های بخش خانوار معمولاً به صورت باقیمانده برآورد می‌شود، لذا جریان‌ها و مطالبات درون‌بخشی را برای این واحد نهادی نمی‌توان به صورت ناخالص برآورد کرد. همچنین معمولاً شرکت‌ها، اطلاعات مالیاتی واحدهای زیرمجموعه خود را تلفیق می‌کنند. علاوه بر آن، در نتیجه جهانی شدن اقتصاد، تعداد شرکت‌های چندملیتی افزایش یافته است، در نتیجه باید اطمینان حاصل نمود که حساب‌های ملی و مالی این شرکت‌ها به صورت داخلی تلفیق شود.

۲- به منظور دستیابی به برخی اهداف مشخص: به عنوان مثال تلفیق حساب‌های مالی برای کل اقتصاد، بر میزان موجودی مالی با دنیای خارج تأکید دارد زیرا تمام میزان موجودی‌های مالی داخلی در تلفیق خالص‌سازی شده است. تلفیق در سطح بخش‌ها نیز امکان ردیابی و جابجایی مالی بین بخش‌های دارای خالص وام‌دهی مثبت با بخش‌های دارای خالص وام‌گیری مثبت و شناسایی واسطه‌گری مالی را می‌دهد. تلفیق در سطح زیربخش‌ها می‌تواند برای شرکت‌های مالی جزئیات بیشتری را درباره واسطه‌گری فراهم کند و به عنوان مثال امکان تشخیص عملیات بانک مرکزی با سایر واسطه‌گری‌های مالی را فراهم آورد.

۳-۶- ارزش‌گذاری

برای سازگاری ترازنامه با حساب‌های انباشت در نظام حساب‌های ملی، هر قلم ترازنامه باید طوری ارزش گذاری شود که گویی در تاریخ ترازنامه تحصیل شده است. در حالت ایده‌آل برای ارزش گذاری تمامی دارایی‌ها و بدهی‌های ترازنامه، باید قیمت‌های قابل مشاهده در بازار به کار برده شود. چرا که قیمت‌هایی که دارایی‌ها می‌توانند براساس آن‌ها در بازارها خرید و فروش شوند، مبنای تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران، تولیدکنندگان و سایر کارگزاران اقتصادی است. در صورت فقدان قیمت‌های قابل مشاهده در بازار، می‌توان از روش‌های جایگزین مانند ارزش مشاهده شده در بازارها، ارزش به دست آمده از طریق مبادلات انباشت و تجدید ارزیابی و ارزش حال بازده آتی و دارایی‌های مبتنی بر ارزش خارجی به شرح ذیل استفاده کرد.

۳-۶-۱- ارزش مشاهده شده در بازارها

منبع ایده‌آل مشاهده قیمت برای ارزش گذاری ارقام ترازنامه، بازاری نظیر بورس سهام است که دارای خصوصیتی به این شرح است که در آن هر دارایی معامله شده کاملاً همگن است و اغلب با قیمت قابل ملاحظه‌ای معامله می‌شود و دارای قیمت بازار اعلام شده در فواصل منظم است. این گونه بازارها، داده‌هایی از قیمت‌ها ارائه می‌دهند که می‌توان آن‌ها را در شاخص‌های مقدار، ضرب کرده و سپس ارزش کل بازار را برای طبقات مختلف دارایی‌های در اختیار بخش‌ها و طبقات مختلف بدهی‌های آن‌ها محاسبه کرد. این قیمت‌ها تقریباً برای تمامی ارقام مالی، تجهیزات حمل و نقل موجود، محصولات زراعی و چهارپایان، و نیز برای دارایی‌های ثابت تازه تولید شده و موجودی انبار در دسترس هستند.

علاوه بر فراهم کردن مشاهده مستقیم قیمت دارایی‌هایی که واقعا در بازار معامله می‌شوند، اطلاعات حاصل از این گونه بازارها می‌تواند برای قیمت گذاری دارایی‌های مشابهی که معامله نمی‌شوند نیز استفاده شود. برای مثال، اطلاعات حاصل از بورس سهام را می‌توان برای قیمت گذاری سهام ثبت نشده در بورس از طریق مقایسه سهام ثبت نشده با سهام ثبت شده در بورس، با قدری تخفیف برای پائین تر بودن قابلیت عرضه آن‌ها در بازار به کار برد.

۳-۶-۲- ارزش به دست آمده از طریق تراکنش‌های انباشت و تجدید ارزیابی

ارزش اکثر دارایی‌های غیرمالی در اثر انعکاس تغییرات قیمت‌های بازار از سالی به سال دیگر تغییر می‌کند. در عین حال، هزینه‌های اولیه تحصیل دارایی در اثر مصرف سرمایه ثابت (در مورد دارایی‌های ثابت) یا اشکال دیگر استهلاک در طول عمر مورد انتظار دارایی کاهش می‌یابد. ارزش این گونه دارایی‌ها در یک نقطه معین از عمر آن از طریق قیمت

جاری تحصیل یک دارایی جدید معادل آن منهای استهلاک انباشته به دست می‌آید. این ارزش‌گذاری گاهی اوقات "هزینه جایگزینی خالص دفتری (هزینه جایگزینی پس از کسر استهلاک)" نامیده می‌شود. وقتی برای دارایی‌های به‌کارگرفته‌شده قیمت‌های قابل‌اعتمادی که مستقیماً مشاهده می‌شود وجود نداشته باشد، این رویه تقریب منطقی از قیمت بازار برای دارایی در صورت عرضه برای فروش، ارائه می‌دهد.

۳-۶-۳- ارزش حال بازده آتی

در مورد دارایی‌هایی که برگشت آن‌ها با تأخیر صورت می‌گیرد (مانند جنگل‌ها) یا در طول یک دوره طولانی توزیع می‌شود (مانند دارایی‌های زیرزمینی)، علی‌رغم اینکه قیمت بازار برای ارزش‌گذاری ستانده نهایی به کار می‌رود، همچنین باید از یک نرخ تنزیل هم برای محاسبه ارزش حال بازده‌های آتی موردانتظار استفاده شود.

۳-۶-۴- دارایی‌های بیان‌شده به ارز خارجی

دارایی‌ها و بدهی‌های مبتنی بر پول خارجی باید با نرخ ارز غالب بازار در تاریخی که ترازنامه به آن مربوط است، به پول داخلی تبدیل شوند. این نرخ باید نقطه میانی بین نرخ‌های نقطه‌ای خرید و فروش برای تراکنش‌های ارزی باشد.

۳-۷- ارقام ورودی در ترازنامه

همان‌گونه که عنوان گردید، حساب ترازنامه، موجودی دارایی‌های غیرمالی، دارایی‌ها و بدهی‌های مالی و ارزش ویژه را ثبت می‌نماید. از این رو، این حساب موجودی کلیه‌ی ارقام مندرج در حساب‌های مالی و سرمایه را دربرمی‌گیرد. تعریف دارایی‌های ترازنامه در تفصیلی‌ترین سطح طبقه‌بندی، برای دارایی‌های مالی ارایه شده است. در ادامه، ارقام مختلف موجود در ترازنامه و چگونگی ارزش‌گذاری هر یک از این ارقام تشریح می‌شود.

۳-۷-۱- دارایی‌های غیرمالی

دارایی‌های غیرمالی دو مقوله‌ی مختلف از دارایی‌ها، شامل دارایی‌های تولیدشده و دارایی‌های تولیدنشده را دربرمی‌گیرد.

۳-۷-۱-۱- دارایی‌های تولیدشده

دارایی‌های تولیدشده، دارایی‌های غیرمالی هستند که به‌عنوان ستانده از فرآیند تولید واقع شده در محدوده تولید نظام حساب‌های ملی به وجود آمده‌اند. دارایی‌های تولیدشده سه نوع مختلف از دارایی شامل دارایی‌های ثابت، موجودی انبار و اشیاء گرانبها را در بر می‌گیرد. دارایی‌های ثابت و موجودی انبار، دارایی‌هایی هستند که توسط تولیدکنندگان نگه داشته می‌شوند. اشیاء گرانبها ممکن است توسط هر واحد نهادی و عمدتاً به‌عنوان ذخیره ارزش نگه‌داری شوند.

۳-۷-۱-۱-۱- دارایی‌های ثابت

دارایی‌های ثابت، دارایی‌های تولیدشده‌ای هستند که به‌طور مداوم برای مدت زمانی بیش از یک سال در فرایندهای تولید استفاده می‌شوند. ویژگی مشخص یک دارایی ثابت این نیست که دارایی به مفهوم فیزیکی بادوام باشد، بلکه منظور این است که بتواند به‌طور مکرر یا به‌صورت مستمر برای یک دوره زمانی طولانی، که معمولاً بیش از یک سال در نظر گرفته می‌شود، در فرآیند تولید به کار رود.

دارایی‌های ثابت باید به قیمت‌های غالب در بازار برای دارایی‌های با شرایط یکسان با آن‌ها از نظر ویژگی‌های فنی و سن، ارزش‌گذاری شوند. در صورت عدم دسترسی به این اطلاعات باید از روش دیگری استفاده شود. به‌عنوان مثال می‌توان با تجدید ارزیابی، دارایی‌ها را به ارزش ترازنامه ابتدای دوره اضافه کرد و استهلاک، تغییرات حجم و واگذاری‌ها را از آن کسر نمود.

۳-۷-۱-۱-۲- موجودی انبار

موجودی‌های انبار، دارایی‌های تولیدشده‌ای هستند که از کالاها و خدمات تولیدشده در دوره جاری یا دوره‌های قبل، تشکیل شده‌اند و برای فروش، استفاده در تولید یا استفاده‌های دیگر، نگه داشته شده‌اند. به عبارت دیگر، موجودی‌های انبار از موجودی ستانده‌هایی تشکیل شده‌اند که قبل از اینکه فرآوری بیشتری روی آنها صورت گیرد و فروخته شوند، به واحدهای دیگر تحویل داده شوند و یا به روش‌های دیگری مورد استفاده قرار گیرند، هنوز در اختیار واحدهای تولیدکننده آن‌ها قرار دارند. همچنین، شامل موجودی محصولات هستند که از واحدهای دیگر تحصیل شده‌اند تا برای مصرف واسطه یا برای بازرووشی بدون فرآوری بیشتر مصرف شوند.

موجودی‌های انبار به قیمت‌های تاریخ تنظیم ترازنامه ارزش‌گذاری می‌شوند و به قیمت محصولات به هنگام ورود به انبار ارزش‌گذاری نمی‌گردند.

۳-۷-۱-۱-۳- اشياء گرانبها

اشياء گرانبها، کالاهای تولیدشده با ارزش قابل‌ملاحظه‌ای هستند که عمدتاً به‌منظور تولید یا مصرف به‌کار نمی‌روند ولی به‌عنوان ذخیره ارزش در طول زمان نگه‌داشته می‌شوند. انتظار می‌رود ارزش اشياء گرانبها در طول زمان افزایش یابد یا حداقل از ارزش واقعی آن کاسته نشود و همچنین در شرایط عادی رو به زوال نرود. اشياء گرانبها از سنگ‌ها و فلزات قیمتی، جواهرات، کارهای هنری و غیره تشکیل یافته‌اند و می‌توانند توسط تمامی بخش‌های اقتصادی نگاهداری شوند.

در صورت وجود بازارهای کاملاً سازمان‌یافته، اشياء قیمتی باید به قیمت‌های واقعی یا به قیمت‌های برآوردشده‌ای که می‌توانند به فروش برسند منهای هرگونه حق‌الزحمه یا حق‌کمیسیون کارگزاری پرداختی توسط فروشنده ارزش‌گذاری شوند. در نبود بازارهای سازمان‌یافته، یکی از رهیافت‌ها این است که این اقلام با استفاده از داده‌های ارزش بیمه آتش‌سوزی، سرقت و ... ارزش‌گذاری شوند.

۳-۷-۱-۲- دارایی‌های تولیدنشده

دارایی‌های تولیدنشده از سه مقوله کلی (۱) منابع طبیعی، (۲) قراردادها، اجاره‌نامه‌ها و پروانه‌ها، و (۳) سرقتی و دارایی‌های بازاریابی تشکیل شده‌اند.

۳-۷-۱-۲-۱- منابع طبیعی

منابع طبیعی، از منابع ایجادشده به‌طور طبیعی مانند زمین، منابع معدنی و انرژی و نیز منابع زیستی غیرپرورشی، منابع آبی و سایر منابع طبیعی مانند جنگل‌های کاشته‌نشده که دارای ارزش اقتصادی هستند، تشکیل شده است.

منابع طبیعی زیست‌محیطی تنها در صورتی که دارای شرایط زیر باشند، واجد شرایط دارایی‌های اقتصادی هستند و در محدوده دارایی‌های نظام حساب‌های ملی قرار می‌گیرند:

- آن دسته از منابع طبیعی که حقوق مالکیت بر آنها ایجاد شده و به‌طور مؤثری مورد استفاده قرار می‌گیرند.

- با توجه به فناوری، دانش علمی، زیرساخت‌های اقتصادی، منابع موجود و مجموعه قیمت‌های نسبی حاکم، قابلیت ایجاد منافع اقتصادی برای صاحبان آن‌ها را در تاریخ تهیه ترازنامه داشته باشند یا انتظار می‌رود در آینده نزدیک امکان آن فراهم شود.

۳-۷-۱-۲-۱-۱- زمین

زمین متشکل از سطح زمین، شامل پوشش خاک و آب‌های سطحی مربوط به آن است که حقوق مالکیت بر آن ایجاد می‌شود و با نگه‌داشتن یا استفاده از آن توسط مالکین، می‌تواند منافع اقتصادی ایجاد کند.

اصولاً ارزش زمینی که باید در ترازنامه، ذیل عنوان منابع طبیعی نشان داده شود، ارزش زمین بدون ارزش بهسازی و بدون ارزش بنای روز است. ارزش بهسازی و ارزش بنای روز، هر یک به‌طور جداگانه ذیل دارایی‌های ثابت نشان داده می‌شوند. زمین به قیمت جاری که مالک جدید آن پرداخت کرده است ارزش‌گذاری می‌شود بدون هزینه‌های انتقال مالکیت که طبق قرارداد، به‌عنوان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و قسمتی از بهسازی زمین تلقی می‌شوند و مشمول مصرف سرمایه ثابت هستند.

۳-۷-۱-۲-۱-۲- منابع معدنی و انرژی

منابع معدنی و انرژی از ذخایر معدنی و انرژی واقع در زیرزمین تشکیل یافته‌اند که با در نظر گرفتن فناوری و قیمت‌های نسبی جاری قابل بهره‌برداری اقتصادی هستند. ارزش منابع زیرزمینی و منابع انرژی معمولاً از طریق خالص ارزش حال برگشت مورد انتظار حاصل از اکتشاف تجاری آن منبع تعیین می‌شود. از آنجا که مالکیت منابع معدنی و انرژی در بازار چندان تغییر نمی‌یابد، به‌دست آوردن قیمت‌های مناسبی که بتوان برای مقاصد ارزش‌گذاری به‌کار برد، مشکل است. در عمل، شاید لازم باشد از ارزش‌گذاری‌هایی استفاده شود که مالکین دارایی‌ها در حساب‌های خودشان ثبت کرده‌اند.

۳-۷-۱-۲-۱-۳- منابع زیستی غیرپرورشی، منابع آبی و سایر منابع طبیعی

منابع زیستی غیرپرورشی عبارتند از: جانوران، پرندگان، ماهی‌ها و گیاهانی که یک‌بار یا به کرات ثمر می‌دهند و بر آن‌ها حقوق مالکیت اعمال می‌شود ولی رشد و بازآوری آن‌ها تحت کنترل، مسئولیت و مدیریت مستقیم واحدهای نهادی

۳-۷-۱-۲-۳- سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی خریداری شده

خریداران یک بنگاه، اغلب حاضر به پرداخت مبلغی بیشتر از ارزش خالص دارایی‌ها و بدهی‌های بنگاه هستند که به صورت انفرادی شناسایی و ارزش گذاری شده‌اند. این ارزش اضافی سرقفلی نامیده می‌شود و ارزش ساختار شرکت و ارزش کارکرد ترکیب نیروی انسانی و مدیریت، فرهنگ سازمانی، شبکه توزیعی مشتریان دائمی شرکت را منعکس می‌کند. سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی خریداری شده، تمام یا قسمتی از ارزش ویژه یک واحد نهادی را نشان می‌دهند. این‌ها تنها هنگامی ثبت می‌شوند که یک واحد به طور کامل خریداری شده باشد یا یک دارایی بازاریابی قابل تشخیص به واحد دیگری فروخته شده باشد.

قلم ورودی ترازنامه برای سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی، ارزش خالص دفتری قلم ورودی است که وقتی بنگاهی تحصیل می‌شود یا یک دارایی بازاریابی فروخته می‌شود در حساب مالی ایجاد می‌گردد. این قلم تجدید ارزیابی نمی‌شود.

۳-۷-۲- دارایی‌ها و بدهی‌های مالی

دارایی‌ها و بدهی‌های مالی، ناشی از انجام مطالبات مالی بین دو واحد نهادی است. یک مطالبه مالی، حقوق و تعهدات خاصی را که برحسب اقتضای طبیعت آنها باید حقوق و تعهدات مالی محسوب شود، مشخص می‌سازد. هر مطالبه مالی به بستانکار حق می‌دهد که در صورت تحقق شرایط مشخص شده در قرارداد، دریافت کننده پرداخت‌های بدهکار باشد. به عبارت دیگر، وقتی که یک بدهکار تعهدی را می‌پذیرد که مطابق با آن باید مبلغی را در آینده به بستانکار پرداخت کند، یک مطالبه مالی ایجاد شده است. در اینجا لازم است توضیح داده شود که همه مطالبات مالی و بدهی‌های همراه با آن، تشکیل دهنده دارایی و بدهی‌های مالی هستند.

به طور کلی، هرگاه دارایی‌های مالی و بدهی‌ها به طور منظم در بازارهای مالی سازمان یافته‌ای معامله شوند، باید به قیمت‌های جاری ارزش گذاری شوند. ادعاهای مالی که در بازارهای مالی سازمان یافته انجام نمی‌شوند باید از طریق مبلغی که بدهکار برای تسویه به بستانکار پرداخت کند، ارزش گذاری شوند. مطالبات مالی اعم از اینکه در ترازنامه به عنوان دارایی محسوب شوند یا به عنوان بدهی، باید ارزش یکسانی به آن‌ها تخصیص داده شود. قیمت‌ها نباید کارمزد خدمات، حق الزحمه، کمیسیون و پرداخت‌های مشابهی را که برای ارائه خدمات در انجام تراکنش‌ها صورت می‌گیرد، دربرداشته باشند.

۳-۷-۲-۱- طبقه‌بندی دارایی‌ها و بدهی‌های مالی

به دلیل متقارن بودن دارایی و بدهی‌های مالی، می‌توان طبقه‌بندی یکسانی را برای آن‌ها به کار برد. در نظام حساب‌های ملی طبقه‌بندی زیر در نظر گرفته شده است.

۳-۷-۲-۱-۱- طلای پولی^{۱۰}

طلای پولی، طلائی است که مقامات پولی بر آن حق مالکیت قانونی دارند و به‌عنوان ذخیره دارایی نگه داشته می‌شود. خریدهای (فروش‌های) مقامات پولی از طلای پولی در حساب مالی مقام پولی داخلی، به‌عنوان افزایش (کاهش) در دارایی‌ها ثبت می‌شود و طرف مقابل (دنیای خارج)، آن را به‌عنوان کاهش (افزایش) در دارایی‌های خود ثبت می‌کند. طلای پولی معمولاً به شکل سکه و شمش و با درجه خلوص حداقل ۹۹۵ گرم طلا در هزار گرم نگه‌داری شده و مبادله آن مطابق با ترتیبات دوجانبه بین بانک‌های مرکزی یا در بازارهای سازمان یافته صورت می‌گیرد. باید توجه داشت که تنها آن طلائی که به‌عنوان دارایی مالی و ذخیره خارجی نگه‌داری می‌شود، طلای پولی محسوب می‌گردد. بنابراین، تنها طلائی که در اختیار بانک مرکزی یا دولت مرکزی است، می‌تواند طلای پولی باشد. خرید و فروش طلا توسط واحدهای نهادی دیگر (نظیر خانوار و شرکت‌ها) را می‌توان تقاضای اشیاء گرانبها، مصرف نهایی یا مصرف واسطه در نظر گرفت. اگر بانک مرکزی اقدام به افزایش ذخایر طلای خود از طریق خرید از بازار نماید، به این عمل «پولی کردن طلا»^{۱۱} گویند. عکس این عمل نیز «غیر پولی کردن طلا»^{۱۲} نامیده می‌شود. طلای پولی باید به قیمت به‌وجودآمده در بازارهای سازمان یافته یا در توافق دوجانبه‌ی بین بانک‌های مرکزی ارزش‌گذاری شوند.

۳-۷-۲-۱-۲- حق برداشت مخصوص^{۱۳}

حق برداشت مخصوص (SDR)، ذخیره‌ی دارایی‌های بین‌المللی است که توسط صندوق بین‌المللی پول (IMF) ایجاد می‌شود و برای تکمیل ذخیره‌ی دارایی‌های موجود اعضای صندوق به آن‌ها تخصیص داده می‌شود. دپارتمان حق برداشت ویژه IMF، ذخایر دارایی را از طریق تخصیص SDRها بین کشورهای عضو IMF و بعضی مؤسسات بین‌المللی مدیریت می‌کند. حق برداشت مخصوص منحصراً توسط دارندگان رسمی آن که بانک‌های مرکزی و بعضی از مؤسسات

¹⁰ Monetary Gold

¹¹ Monetization of gold

¹² Demonetization of gold

¹³ Special Drawing Right (SDR)

بین‌المللی دیگر هستند نگهداری می‌شوند و بین شرکت‌کنندگان و سایر دارندگان قابل‌انتقال هستند. در اختیار داشتن حق برداشت مخصوص، حق مسلم و غیرمشروط هر یک از دارندگان را برای به‌دست آوردن دیگر ذخایر دارایی به‌خصوص ارزش خارجی از دیگر اعضاء را نشان می‌دهد. نکته مهم اینکه، حق برداشت مخصوص دارایی‌هایی هستند که بدهی متناظر دارند، ولیکن دارایی‌های حق برداشت مخصوص، ادعای دارنده آن بر تمام شرکت‌کنندگان و نه صندوق بین‌المللی پول را نشان می‌دهد. تراکنش‌های مربوط به این دارایی نیز در حساب مالی مقام پولی شرکت‌کننده منفرد از یک طرف و دنیای خارج از طرف دیگر ثبت می‌شود.

ارزش حق برداشت مخصوص توسط صندوق بین‌المللی پول به‌طور روزانه براساس سبدهی متشکل از پول کشورها تعیین می‌شود. نرخ‌های ارزش در برابر پول داخلی از قیمت‌های بازار ارزهای خارجی به‌دست می‌آید؛ هر چند وقت یک‌بار سبد و وزن‌ها هر دو مورد تجدیدنظر قرار می‌گیرند.

۳-۷-۲-۱-۳- پول در گردش و سپرده‌ها

پول از اسکناس و سکه که دارای ارزش اسمی ثابتی است و توسط بانک مرکزی یا دولت منتشر یا تصویب می‌شود، تشکیل شده است. باید بین پول ملی و ارزهای خارجی که بدهی‌های واحدهای غیرمقیم هستند، تفاوت قائل شد.

سپرده‌ها نیز خود به دو گروه سپرده‌های قابل‌انتقال و سپرده‌های غیرقابل‌انتقال تقسیم می‌شوند. سپرده‌های قابل‌انتقال شامل سپرده‌هایی است که در مقابل اسکناس‌ها و سکه‌های بانکی معادل آن‌ها برحسب تقاضا و بدون جریمه یا محدودیت قابل‌مبادله هستند و مستقیماً به‌وسیله چک، حواله یا دیگر تسهیلات پرداخت مستقیم، برای پرداخت قابل‌استفاده هستند.

سایر سپرده‌ها، تمامی انواع مطالبات غیر از سپرده‌های قابل‌انتقال که با سند سپرده نشان داده شده را شامل می‌شوند. از این نوع سپرده‌ها می‌توان سپرده‌های پس‌انداز (که غیرقابل‌انتقال هستند)، سپرده‌های مدت‌دار و گواهی سپرده غیرقابل‌معامله را نام برد. این رده همچنین سپرده سهام یا سند مشابه منتشرشده توسط صندوق‌های پس‌انداز مسکن، اتحادیه‌های اعتباری و امثال آن را در بر می‌گیرد.

ارزش پول همان ارزش اسمی یا رسمی پول است. ارزش‌هایی که باید برای سپرده‌ها در ترازنامه‌های بدهکار و بستانکار هر دو ثبت شوند، مبلغ اصل پولی است که طبق قرارداد بدهکار هنگام تسویه‌ی سپرده‌ها ملزم به بازپرداخت آن به بستانکار تحت شرایط سپرده‌ها است. مبلغ تسویه‌نشده‌ی اصل سپرده تمامی بهره و کارمزد خدماتی را که تعلق گرفته ولی هنوز پرداخت نشده را در بر می‌گیرند. پول و سپرده بیان‌شده به ارز خارجی در نقطه میانی نقاط فروش و خرید نرخ‌های ارز غالب در تاریخ ترازنامه به پول داخلی تبدیل می‌شوند. پرداخت‌های نقدی حاشیه‌ای بازپرداختنی مربوط به قراردادهای مشتقات مالی در سایر سپرده‌ها منظور می‌شوند.

۳-۷-۲-۱-۴- اوراق بدهی

اوراق بدهی، ابزارهای قابل مبادله‌ای^{۱۴} (قابل انتقال یا نقدپذیر) هستند که به‌عنوان گواهی برای بدهی عمل می‌کنند. این ابزار شامل بروات^{۱۵}، اوراق قرضه^{۱۶}، گواهی سپرده^{۱۷} قابل معامله، اوراق قرضه تجاری^{۱۸}، اوراق قرضه شرکتی^{۱۹}، اوراق بهادار با پشتوانه دارایی و سایر ابزارهایی است که به‌طور معمول در بازارهای مالی مبادله می‌شوند. بروات، اوراق بهاداری هستند که به دارندگان آن حق غیرمشروطی را برای دریافت مبلغ ثابت مشخص (مجموع اصل و فرع) و در تاریخی معین می‌دهند. بروات در بازارهای سازمان‌یافته منتشر شده و با نرخ‌ی که براساس نرخ بهره و زمان سررسید تعیین می‌گردد، مبادله می‌شوند. از بروات کوتاه‌مدت می‌توان اسناد خزانه^{۲۰}، گواهی سپرده قابل معامله^{۲۱}، بروات بانکی^{۲۲} و اوراق قرضه تجاری را نام برد. اوراق قرضه و اوراق قرضه شرکتی، اوراق بهاداری هستند که به دارنده خود حق غیرمشروط برخورداری از درآمد پولی ثابت یا متغیر، طبق قرارداد را اعطاء می‌کنند. در این اوراق، عایدات بهره تعلق گرفته به دارنده آن، تابع عایدات بدهکار نمی‌باشد. اوراق بهادار با پشتوانه دارایی نیز ترتیباتی هستند که در آن پرداخت بهره و اصل آن با پرداخت دارایی‌ها یا جریان درآمدهای خاصی پشتیبانی می‌شوند.

¹⁴ Negotiable Instruments

¹⁵ Bills

¹⁶ Bonds

¹⁷ Certificate of deposit

¹⁸ Commercial paper

¹⁹ Debentures

²⁰ Treasury bills

²¹ Negotiable certificate of deposit

²² Banker's acceptances

لازم به ذکر است که اوراق بدهی کوتاه مدت، بلندمدت و بدهی‌های متناظر با آن‌ها، فارغ از نوع آن‌ها همیشه باید به قیمت جاری بازار، ارزش‌گذاری شوند. اوراق بدهی مرتبط با شاخص نیز فارغ از ماهیت شاخص، براساس قیمت‌های بازار اوراق، ارزش‌گذاری می‌شوند.

۳-۷-۲-۱-۵- وام‌ها

وام‌ها، دارایی‌های مالی هستند که با وام‌دهی از طرف بستانکار به بدهکار به‌وجود می‌آیند و به‌وسیله اسناد غیرقابل‌معامله به ثبت می‌رسند. وام‌ها را می‌توان به وام‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت تقسیم‌بندی کرد. وام‌های کوتاه‌مدت، از وام‌هایی تشکیل شده‌اند که دارای سررسید اولیه یک‌سال یا کم‌تر هستند. وام‌های عندالمطالبه اگر این انتظار وجود داشته باشد که برای بیش از یک سال تسویه نخواهند شد، به‌عنوان وام‌های کوتاه‌مدت طبقه‌بندی می‌شوند. وام‌هایی که دارای سررسید بیش از یک‌سال هستند نیز در گروه وام‌های بلندمدت قرار می‌گیرند.

ارزش وام‌ها در ترازنامه‌ی بستانکار و بدهکار، برابر با باقیمانده اصل وام است. این مبلغ همه بهره‌هایی که عاید شده و هنوز پرداخت نشده‌اند را نیز در بر می‌گیرد. این مبلغ همچنین باید کارمزد خدمات اندازه‌گیری شده به‌طور غیرمستقیم (تفاوت بین بهره بانک و بهره SNA)، تعلق گرفته به وام که هنوز پرداخت نشده‌اند را در بر داشته باشد. در برخی موارد، بهره تعلق گرفته ممکن است در حساب‌های دریافتی یا پرداختی نشان داده شود ولی در صورت امکان، منظور کردن آن در وام‌ها ترجیح داده می‌شود.

در ارتباط با وام‌های مشکوک‌الوصول، باید تا زمانی که پرداخت‌ها دریافت شوند یا اصل این وام‌ها یا وام‌های جایگزین‌شده‌ی وام اولیه مستهلک شوند، در این طبقه باقی بماند. دو قلم یادداشتی در خصوص وام‌های مشکوک‌الوصول توصیه می‌شود. اول، استفاده از ارزش اسمی وام‌ها است که شامل تمام بهره‌ها و کارمزد خدمات تعلق گرفته نیز می‌شود. دوم، استفاده از ارزش معادل بازار این وام‌ها است. مبلغ عادلانه‌ای که ارزش بازار این وام‌ها را تقریب می‌زند را می‌توان به روش‌های مختلفی چون تراکنش‌های ابزارهای قابل‌مقایسه یا ارزش حال جریان نقدی برآورد کرد.

۳-۷-۲-۱-۶- حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری

حقوق سهام داران و سهام یا واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری ادعای دارندگان آنها بر باقیمانده دارایی‌های واحد نهادی منتشرکننده آن را پس از کسر بدهی‌ها نشان می‌دهد.

- حقوق سهامداران^{۲۳}

حقوق سهامداران ادعاهای تأییدشده بر ارزش باقیمانده یک شرکت یا شبه‌شرکت را پس از تأمین ادعاهای همه بستانکاران شامل می‌شود. حقوق سهامداران به سه دسته سهام پذیرفته‌شده در بورس، سهام پذیرفته‌نشده در بورس و سایر حقوق سهامداران تقسیم می‌شود. سهام پذیرفته‌شده و پذیرفته‌نشده در بورس، هر دو قابل معامله بوده و لذا اوراق بهادار محسوب می‌شوند. سایر حقوق سهامداران، حقوقی هستند که به صورت اوراق بهادار نمی‌باشند.

سهام ثبت‌شده در بورس به طور مرتب در بورس سهام یا سایر بازارهای مالی سازمان یافته معامله می‌شوند. از این رو در ترازنامه، سهام ثبت‌شده در بورس به قیمت‌های جاری ارزش‌گذاری می‌شود. وقتی ارزش‌های واقعی بازار در دسترس نباشد، مانند سهام ثبت‌نشده در بورس، لازم است برآورد انجام شود (با روش‌های مختلفی مانند قیمت تراکنش اخیر، ارزش خالص دارایی، نسبت‌های قیمت مانند ارزش حال به عایدات و غیره).

- واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری

صندوق‌های سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری‌های جمعی هستند که به موجب آن وجوهی را برای سرمایه‌گذاری در دارایی‌های مالی یا غیرمالی تجمیع می‌کنند. صندوق‌های سرمایه‌گذاری شامل صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و تراست‌های یونیت هستند. زمانی که این صندوق‌ها از ساختار شرکت استفاده می‌کنند، سهام منتشر می‌کنند و وقتی از ساختار تراست استفاده می‌کنند یونیت منتشر می‌کنند. سهام یا واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری نیز به شیوه‌ای مشابه با توصیه‌های صورت گرفته برای سهام، ارزش‌گذاری می‌شوند.

۳-۷-۲-۱-۷- طرح‌های بیمه، مستمری سالانه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد

طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد به صورت بازتوزیع درآمد یا ثروت از طریق نهادهای مالی عمل می‌کنند. واحدهای مشارکت‌کننده در طرح‌های بیمه، به شرکت‌های بیمه حق بیمه پرداخت می‌کنند و ممکن است در

²³ Equity

همان دوره یا دوره‌های بعد، مزایا دریافت کنند (یا به آن‌ها خسارت پرداخت شود). شرکت‌های بیمه، حق بیمه‌های دریافتی را از طرف پرداخت‌کنندگان حق بیمه، سرمایه‌گذاری کرده و درآمد قابل توزیع ناشی از آن به‌عنوان حق بیمه‌های اضافی برای پرداخت‌کنندگان حق بیمه منظور می‌شود. بنابراین، خالص حق بیمه‌ها به‌صورت حق بیمه‌ها به‌علاوه درآمد دارایی توزیع شده منهای کارمزد نگه‌داشته‌شده توسط نهادهای مالی مربوطه تعریف می‌شود. به‌طور کلی، طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد موارد زیر را در بر می‌گیرد:

- ذخایر فنی بیمه‌های غیرزندگی

ذخایر فنی بیمه‌های غیرزندگی، پیش‌پرداخت‌های خالص حق بیمه‌های غیرزندگی و ذخایر مرتبط با ادعای خسارت‌های معوقه این نوع بیمه‌ها را در بر می‌گیرد. این ذخایر، حق بیمه‌های پرداخت‌شده عاید نشده و مبلغ کنار گذاشته شده برای رویارویی با مطالبات حل‌وفصل‌نشده‌ی مطرح‌شده یا قابل طرح را شامل می‌شود. مبلغ اخیر ارزش حال مبالغ پیش‌بینی شده برای پرداخت‌ها هنگام تسویه خسارت‌ها، از جمله خسارت‌های مورد مناقشه، و نیز پرداختی کمکی برای خسارت حوادثی که رخ داده و هنوز گزارش نشده‌اند را نشان می‌دهد.

- حق برخورداری از بیمه زندگی و مستمری‌های سالانه

حق برخورداری از بیمه زندگی و مستمری‌های سالانه، میزان مطالبه مالی دارندگان بیمه‌نامه از شرکت‌های ارائه‌دهنده بیمه زندگی یا تأمین‌کننده مستمری‌های سالانه را نشان می‌دهد. مبلغی که باید در زیربخش ارزش ذخایر حق برخورداری از بیمه زندگی و مستمری‌های سالانه ثبت شود، نشان‌دهنده ذخایر کافی برای رویارویی با همه مطالبات آینده است که در مورد بیمه زندگی، میزان ذخایر قابل ملاحظه بوده و ارزش حال همه مطالبات مورد انتظار آینده را نشان می‌دهد.

- حق برخورداری از مزایای بازنشستگی

حق برخورداری از مزایای بازنشستگی، میزان مطالبات مالی بازنشستگان فعلی و آینده را در برابر کارفرما یا صندوق تعیین شده توسط کارفرما برای پرداخت مستمری بازنشستگی عاید شده به‌عنوان قسمتی از توافق جبران خدمات بین کارکن و کارفرما را نشان می‌دهد. حق برخورداری در طرح‌های بازنشستگی دو دسته را شامل می‌شود؛ در حالت اول، فرمول تعیین‌کننده‌ی مبلغ مستمری بازنشستگی از پیش مورد توافق قرار می‌گیرد (به‌گونه‌ای که در طرح بازنشستگی تعیین شده است) و در حالت دوم، مبلغ مستمری بازنشستگی به عملکرد دارایی‌های مالی تحصیل شده یا حق بیمه‌های بازنشستگان

آینده بستگی دارد. برای مورد اول، یک برآورد بیمه سنجی از بدهی‌های تأمین‌کننده‌ی بازنشستگی به کار می‌رود؛ در حالت دوم، ارزش بازاری دارایی‌های مالی که در اختیار صندوق بازنشستگی از طرف ذینفعان است، مورد توجه قرار می‌گیرد.

- ذخایر مطالبات در ضمانت یا ضمانت‌نامه استاندارد

ذخایر مطالبات تحت ضمانت‌های استاندارد، متشکل از پیش‌پرداخت حق‌الزحمه‌های خالص و ذخایری برای مواجه شدن با مطالبات معوقه تحت ضمانت‌نامه‌های استاندارد است. ارزشی که باید در ترازنامه برای ذخایر مطالبات مربوط به ضمانت‌های استاندارد وارد شود، میزان موردانتظار از ادعاهای تحت ضمانت‌های جاری منهای مبالغ بازیافتی است. به بیان دقیق‌تر، این مبالغ درجه‌ای از دوباره شماری در دارایی‌های واحد استفاده‌کننده از ضمانت‌ها را نشان خواهد داد.

۳-۷-۲-۱-۸- مشتقات مالی

مشتقات مالی، ابزارهای مالی هستند که به ابزار مالی دیگر، نماگر یا کالای خاصی مرتبط هستند و از طریق آنها می‌توان ریسک‌های مشخص مالی را در بازارهای مالی به خودی خود معامله کرد. مشتقات مالی در دو گروه کلی طبقه‌بندی می‌شوند؛ قراردادهای اختیار معامله^{۲۴} (اختیار معامله‌ها) و قراردادهای نوع آتی^{۲۵} (پیمان‌های آتی). این مشتقات در ترازنامه به ارزش بازار منظور می‌شوند. اگر داده‌های بازار در دسترس نباشند، روش‌های دیگر ارزش‌گذاری مشتقات مالی مانند مدل‌های اختیار معامله سهام یا ارزش حال می‌تواند برای ارزش‌گذاری به کار رود.

۳-۷-۲-۱-۹- سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی

سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی، دو زیربخش اعتبارات و پیش‌پرداخت‌های تجاری و همچنین سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی به جز اعتبارات و پیش‌پرداخت‌های تجاری را شامل می‌شود. اعتبار تجاری، اعتبار خرید کالا و خدمات است و پیش‌پرداخت‌های تجاری نیز به کاری که در جریان ساخت است یا قرار است انجام شود، مربوط می‌گردد.

اعتبار تجاری و پیش‌پرداخت‌ها و دیگر اقلامی که مشمول پرداخت یا دریافت هستند (نظیر مالیات‌ها، سود تقسیم‌شده، اجاره، حقوق، دستمزد و حق بیمه‌های اجتماعی)، باید برای بستنکاران و بدهکاران، به میزان اصل بدهی که

²⁴ Option Contracts

²⁵ Forward-Type Contracts

بدهکار طبق قرارداد هنگام تسویه تعهدات، ملزم به پرداخت آن به بستانکاران است ارزش گذاری شود. بهره ناشی از سایر حساب‌های دریافتی یا پرداختی ممکن است در اینجا منظور شود ولی به‌طور کلی، بهره حاصل از اوراق بدهی به‌صورت افزایش ارزش دارایی مربوطه ثبت می‌شود. برای بهره‌ی تعلق گرفته به سپرده‌ها و وام‌ها، در صورتی که در اصل وام یا سپرده مربوطه ادغام نشده باشد، ممکن است از شیوه ملی (بومی) پیروی و در این رده طبقه‌بندی شود.

۳-۷-۲-۱-۱۰- ارزش ویژه

ارزش ویژه، تفاوت بین ارزش تمامی دارایی‌های مالی و غیرمالی و تمام بدهی‌ها در یک نقطه مشخص از زمان است. برای محاسبه ارزش ویژه باید هر یک از دارایی‌ها و هر یک از بدهی‌ها شناسایی شوند و به‌طور جداگانه ارزش گذاری شوند. همانند قلم ترازکننده، ارزش ویژه برای واحدها و بخش‌های نهادی و برای کل اقتصاد محاسبه می‌شود.

برای دولت و خانوار و نهادهای غیرانتفاعی در خدمت خانوار، ارزش ویژه به‌طور مشخص، ارزش آن واحد برای مالکان است. در مورد شبه‌شرکت‌ها، ارزش ویژه صفر است، زیرا فرض بر این است که ارزش حقوق مالی صاحبان سهام برابر با دارایی‌ها منهای بدهی‌های آن‌ها است. وضعیت سایر شرکت‌ها، به این شفافیت مشخص نیست.

در نظام حساب‌های ملی، ارزش ویژه شرکت‌ها دقیقاً به همان روش سایر بخش‌ها، به‌صورت حاصل جمع دارایی‌ها منهای حاصل جمع تمامی بدهی‌ها محاسبه می‌شود. با انجام این کار، ارزش سهام و دیگر حقوق سهامداران، که بدهی شرکت‌ها هستند، در ارزش بدهی‌ها منظور می‌شوند. بنابراین، حتی اگر یک شرکت تماماً به سهامداران آن به‌طور جمعی تعلق داشته باشد، این‌گونه استنباط می‌شود که علاوه بر ارزش حقوق صاحبان سهام، ارزش ویژه‌ای (که می‌تواند مثبت یا منفی باشد) نیز وجود داشته باشد.

شیوه دیگر محاسبه، مشابه نحوه‌ی عمل در شبه‌شرکت‌ها است. در این شیوه، ارزش حقوق صاحبان سهام به شیوه‌ای محاسبه می‌شود که ارزش ویژه صفر است. این شیوه‌ی محاسبه حقوق صاحبان سهام، "وجه صاحبان" نامیده می‌شود و به‌صورت حاصل جمع دارایی‌ها منهای حاصل جمع بدهی‌های آن غیر از سهام محاسبه می‌شود.

ارزش غیرصفر وجه سرمایه‌ی صاحبان، می‌تواند در اثر عوامل مختلفی پدید آمده باشد. یکی از دلایل، وجود دارایی‌هایی نظیر سرقفلی و دارایی‌های بازاریابی است که در نظام حساب‌های ملی، دارایی تلقی نشده‌اند. دلیل دیگر، دیدگاه

نظام حساب‌های ملی است که ارزش برخی دارایی‌های مالی نظیر اوراق قرضه و وام‌های مشکوک‌الوصول، ممکن است با رهیافت ارزش عادلانه سازگار نباشد. برخی یا تمامی این اقلام ممکن است در ترازنامه شرکت‌ها در دسترس باشد و می‌تواند برای مقایسه جمع این اقلام با مبلغ به‌دست‌آمده از تفاوت بین ارزش ویژه و ارزش حقوق مالی صاحب بنگاه مفید باشد. علاوه‌براین، بازار سهام، احساس بازار را درباره جریان درآمدهای آینده منعکس می‌کند که ممکن است با بی‌ثباتی بسیار بیشتری نسبت به ارزش ذاتی شرکت همراه باشد.

وجوه سرمایه‌ی صاحبان در یک شرکت، شامل انباشت سود تقسیم‌نشده و بازسرمایه‌گذاری‌شده در طول زمان است. وقتی انتقالات جاری دریافتی به درآمد کارآفرینی اضافه شود و انتقالات جاری پرداختی (و حق برخورداری از مزایای بازنشستگی تعدیل‌شده) از آن کسر شود، آنچه که باقی می‌ماند به شکل سود تقسیم‌شده برای توزیع مجدد خواهد بود. سود تقسیم‌نشده، میزان درآمد شرکت است که برای توزیع سود تقسیم‌شده در دسترس است و هنوز توزیع نشده است. این مبلغ ممکن است منفی باشد که نشان‌دهنده برداشت از وجوه صاحبان سرمایه است.

۳-۷-۲-۱-۱۱- کالاهای مصرفی بادوام خانوار

طبق تعریف ارائه‌شده در نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸، کالای مصرفی بادوام کالایی است که می‌توان آن را به‌طور مکرر یا مستمر در طول یک دوره یک ساله یا بیشتر به‌منظور مصرف به کار برد.

به‌منظور بررسی اینکه کالاهای مصرفی بادوام در اقلام ترازنامه وارد می‌شوند یا خیر، لازم است به نکات مربوط به حد و مرز دارایی توجه شود. خط مرزی بین آن محصولات که در اقتصاد باقی می‌مانند و برای مصرف به کار می‌روند و آن محصولاتی که برای تشکیل سرمایه استفاده می‌شوند، به‌عنوان حد و مرز دارایی شناخته می‌شود. بنابراین حد و مرز دارایی برای دارایی‌های ثابت، عبارت از کالاها و خدماتی است که برای مدت بیش از یکسال در تولید به کار می‌رود.

اما استثناهایی وجود دارد که خارج از محدوده دارایی قرار می‌گیرند. یک مورد استثناء این است که کالاهای مصرفی بادوام دارایی ثابت تلقی نمی‌شوند. در واقع خدماتی که این کالاهای بادوام تولید می‌کنند، خدمات خانوار هستند که خارج از محدوده تولید تعیین‌شده در SNA قرار می‌گیرند. بر این اساس، کالاهای مصرفی بادوام مانند اتومبیل، لوازم برقی و ... که خانوارها تحصیل می‌کنند، به‌عنوان دارایی‌های ثابت در نظر گرفته نشده و به‌عنوان شکلی از مخارج در نظر

گرفته می‌شوند. با این وجود، دستیابی به داده‌های این کالاهای، به‌عنوان اقلامی که در چارچوب محوری نظام به‌طور جداگانه به‌عنوان دارائی شناسایی نمی‌شوند اما دارای سودمندی تحلیلی تخصصی‌تری برای بخش‌های نهادی خاص هستند، مفید است. از اینرو کالاهای مصرفی بادوام در ترازنامه به‌عنوان قلم یادداشتی (یادداشت توضیحی) وارد می‌شوند.

به‌منظور بررسی نحوه گزارش کالاهای مصرفی بادوام در کشورهای دیگر، ترازنامه تعدادی از کشورها از جمله کانادا، استرالیا، آلمان، فرانسه، انگلستان و کره جنوبی مورد بررسی قرار گرفت. کشور کانادا کالاهای مصرفی بادوام را ذیل دارایی‌های غیرمالی تولیدشده در ترازنامه، و کشورهای استرالیا و آلمان نیز این مورد را به ترتیب تحت عنوان اقلام یادداشتی^{۲۶}، و جدول فرعی^{۲۷} آورده‌اند و تنها متعلق به بخش نهادی خانوار است. همچنین، آلمان در ترازنامه ملی، ثروت ملی و ثروت ملی شامل کالاهای مصرفی بادوام خانوار را گزارش کرده است. دیگر کشورهای مورد بررسی به کالاهای مصرفی بادوام اشاره‌ای نکردند.

۳-۸- کاربردهای حساب ترازنامه

۳-۸-۱- بررسی ترازنامه بخش‌های مختلف نهادی

یکی از مهم‌ترین کاربردهای حساب ترازنامه ملی، بررسی وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های مالی و غیرمالی بخش‌های نهادی مختلف و بررسی تغییر ترکیب دارایی‌ها و بدهی‌های این بخش‌ها بر رفتار آنها است. به‌عنوان مثال، با استفاده از داده‌های حساب ترازنامه ملی و جریان وجوه می‌توان روند سرمایه‌گذاری مالی و فیزیکی خانوارها در طول زمان را مورد بررسی قرار داد. از دیگر کاربردهای داده‌های ترازنامه ملی بررسی اثر ثروت است. با توجه به اینکه تغییر در ارزش واقعی عوامل، ممکن است تمایل خانوارها به مصرف یا سرمایه‌گذاری را تغییر دهد، لذا می‌توان روند ثروت مالی و فیزیکی (مسکن) خانوارها را در طول زمان (مثلاً به‌صورت درصدی از درآمد قابل تصرف) نشان داده و با هم مقایسه کرد.

۳-۸-۲- ارزیابی ثبات مالی

ثبات نظام مالی نیازمند آن است که اجزای اصلی نظام شامل نهادهای مالی، بازارها و زیرساخت‌ها به‌صورتی هماهنگ قادر به جذب اختلالات جانبی شوند. به‌علاوه نظام مالی تخصیص مجدد منابع مالی از پس‌اندازکنندگان به

²⁶ Memorandum items

²⁷ Additional table

سرمایه‌گذاران را به‌صورتی روان و کارا تسهیل کند، به‌نحوی که ریسک‌های مالی ارزیابی شده و به‌صورت مناسبی قیمت‌گذاری شوند و آن ریسک‌ها را به‌صورتی مناسب و کارا مدیریت کند. لذا ثبات مالی نه تنها به موقعیت مالی بستگی دارد، بلکه به کل نظام مالی شامل بازارها و زیرساخت‌ها نیز بستگی دارد.

آمارهای مالی منبع اصلی تدوین شاخص‌های شکنندگی مالی بخش‌های غیرمالی هستند. در اتحادیه اروپا از داده‌های حساب‌های ترازنامه و جریان وجوه در تهیه گزارش بررسی ثبات مالی (که توسط بانک مرکزی اروپا منتشر می‌شود) برای نظارت و بازبینی موقعیت مالی بخش‌های غیرمالی استفاده می‌شود. در این گزارش، شاخص‌های پایداری بدهی بخش‌های غیرمالی مورد توجه قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال، بدهی ناخالص بخش مورد نظر نسبت به درآمد یا GDP و یا بهره پرداختنی نسبت به درآمد بررسی می‌شوند. چرا که اذعان می‌شود رشد زیاد و انباشت بدهی بخش‌های غیرمالی ممکن است هشداردهنده و علامت‌دهنده بحران‌های مالی آینده بانک‌ها باشد.

همچنین، از آنجا که تغییر در الگوی واسطه‌گری مالی نهادهای پولی و مالی از اهمیت بالایی برخوردار است، از داده‌های ترازنامه ملی و حساب جریان وجوه می‌توان برای تحلیل مالی و نظارت بر توسعه الگوهای مالی استفاده کرد که می‌توانند به‌طور بالقوه سبب ایجاد آسیب‌پذیری‌هایی در آینده شوند. به‌عنوان مثال، تغییر در شیوه تأمین مالی شرکت‌ها از وام‌های دریافتی از نهادهای پولی و مالی به سمت اوراق قرضه و یا تغییر دارایی‌های مالی خانوارها از سپرده‌های نزد نهادهای پولی و مالی به سمت نگهداری مستقیم اوراق قرضه و سهام و یا نگهداری غیرمستقیم آنها از طریق صندوق‌های بازنشستگی و دیگر واسطه‌گری‌های مالی مانند صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک، دارای اثرات جدی بر ترازنامه بخش مالی و ریسک‌های ایجادشده توسط نهادهای مالی می‌باشد.

۳-۸-۳- استفاده از حساب ترازنامه ملی در پیش‌بینی

از حساب ترازنامه ملی می‌توان برای تهیه مدل‌های شبیه‌سازی به‌منظور پیش‌بینی وضعیت آینده جریان‌های مالی و نیز ارزیابی حساسیت ترازنامه‌های بخش‌های اقتصادی نسبت به شوک‌های مختلف اقتصادی استفاده کرد. به‌عنوان مثال می‌توان اثر تغییر در نرخ بهره، بر بهره دریافتی خانوارها و یا بهره پرداختنی مؤسسات غیرمالی و یا به‌طور کلی جریان‌های مالی و موقعیت‌های مالی بخش‌های غیرمالی را مورد بررسی قرار داد.

۴- حساب ترازنامه ملی ایران

این بخش از گزارش به دنبال ارائه مشخصات، چهارچوب و مراحل تدوین حساب ترازنامه ملی ایران است. همان‌گونه که در بخش اول گزارش اشاره شد، می‌توان دو شکل توالی حساب‌های عمودی و افقی را در نظام حساب‌های ملی مورد تفکیک قرار داد. نمودار شماره چهار، توالی افقی نظام حساب‌های ملی را نشان می‌دهد. مجموعه حساب‌های انباشت (حساب‌های سرمایه، مالی و سایر تغییرات در دارایی‌ها) و ترازنامه‌ها در توالی افقی نظام حساب‌های ملی، مجموعه‌ای سازگار از حساب‌ها را تشکیل می‌دهند که از آن تحت عنوان "حساب‌های مالی" نیز یاد می‌شود. جریان‌های مالی مثبت شده در حساب‌های انباشت، منعکس‌کننده شکل‌گیری موجودی دارایی‌های کل و بدهی‌های مالی عوامل اقتصادی است. این موجودی‌ها حساب‌های ترازنامه را تشکیل می‌دهند که موجودی دارایی‌ها (مالی و غیرمالی) و بدهی‌ها (مالی) را در ابتدا و انتهای هر دوره مالی ثبت می‌کنند. با وجود ارتباط نزدیک حساب‌های انباشت و ترازنامه‌ها و ضرورت وجود هر دو نوع حساب برای ارائه تحلیل‌های اقتصادی، در بسیاری از کشورها به دلایل متعددی از جمله فقدان آمار و اطلاعات مورد نیاز و محدودیت‌های موجود در نظام آماری، حساب‌های ترازنامه ملی مورد توجه جدی قرار نگرفته است.

پیش از این نیز در ایران تنها حساب‌های سرمایه و مالی در قالب حساب جریان وجوه منابع مالی کشور تهیه و انتشار یافته است. لذا با توجه به اهمیت حساب‌های ترازنامه ملی و محاسبه ثروت ملی (ارزش ویژه) بخش‌های مختلف نهادی، در این گزارش برای نخستین بار ترازنامه ملی برای سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ ارائه شده است. به‌منظور تکمیل مجموعه آماری موجود، انتظار می‌رود که در سال‌های آتی تهیه و تدوین این حساب از سال ۱۳۹۰ در اداره حساب‌های اقتصادی این بانک به انجام رسیده و نتایج آن در اختیار پژوهشگران و سیاست‌گذاران اقتصادی و مالی قرار گیرد.

به‌منظور تهیه و تدوین حساب ترازنامه ملی ایران، مجموعه کاملی از آمار و اطلاعات در حوزه موجودی دارایی‌های غیرمالی شامل دارایی‌های تولیدشده، دارایی‌های تولیدنشده (منابع طبیعی) و همچنین دارایی‌ها و بدهی‌های مالی برای کلیه بخش‌های نهادی و اقتصاد ملی مورد نیاز است. در خصوص دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده (منابع طبیعی) برآوردهایی در حوزه ارزش‌گذاری برخی از اقلام عمده دارایی‌های زیست محیطی کشور صورت پذیرفته است. همچنین لازم به ذکر است که برآورد دارایی‌ها و بدهی‌های مالی نیز با استفاده از جداول جریان وجوه منابع مالی کشور قابل حصول خواهد بود.

نمودار ۴- حساب‌های توالی افقی در نظام حساب‌های ملی

ترازنامه ابتدایی T_1	حساب سرمایه حساب مالی	حساب سایر تغییرات در دارایی‌ها = حساب تجدید ارزیابی + حساب سایر تغییرات در حجم	ترازنامه پایانی T_2				
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> بدهی‌های مالی + ثروت خالص </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی </td> </tr> </table>	بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی			<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;"> بدهی‌های مالی + ثروت خالص </td> <td style="width: 50%; text-align: center;"> دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی </td> </tr> </table>	بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی
بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی						
بدهی‌های مالی + ثروت خالص	دارایی‌های مالی + دارایی‌های غیرمالی						

۴-۱- ساختار حساب ترازنامه ملی ایران

به‌طور کلی، حساب ترازنامه ملی ایران همانند سایر کشورها شامل دو قسمت اصلی بخش‌های نهادی و اقلام مالی و غیرمالی است که در قالب حساب ترازنامه شکل گرفته است. در ستون‌های حساب ترازنامه ملی ایران، بخش‌های نهادی قرار دارند. در سطرهای این حساب نیز ابزارهای مالی و غیرمالی تعبیه شده است. تعداد و نوع بخش‌های نهادی منظور شده در حساب ترازنامه ملی ایران متناسب با محدودیت‌های آماری و همچنین ویژگی‌های خاص اقتصاد ایران انتخاب شده است. از سوی دیگر، اقلام مالی و غیرمالی برحسب تعاریف و توصیه‌های نظام حساب‌های ملی و متناسب با قابلیت به‌کارگیری آنها در اقتصاد ایران تعیین شده‌اند. توصیه‌های نظام حساب‌های ملی، ویژگی‌های خاص اقتصاد ایران و محدودیت‌های آماری، معیارهای اصلی تفکیک بخش‌های نهادی و انتخاب اقلام مالی و غیرمالی در حساب ترازنامه ملی ایران بوده‌اند.

۴-۲- بخش‌های نهادی حساب ترازنامه ملی ایران

در حساب ترازنامه ملی ایران، اقتصاد به پنج بخش نهادی داخلی و دنیای خارج تقسیم شده است. این بخش‌ها عبارتند از: شرکت‌های غیرمالی، شرکت‌های مالی، دولت عمومی، نفت، خانوار، که دو بخش نخست، شامل زیر بخش‌هایی می‌باشند. بخش شرکت‌های غیرمالی، شامل دو زیربخش شرکت‌های دولتی و شرکت‌های خصوصی است. شرکت‌های دولتی شامل سایر شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت است که نام آنها در بودجه کل کشور ذکر شده است.

شرکت‌های خصوصی نیز شامل شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی، شرکت‌های دولتی که در بودجه کل کشور ذکر نشده‌اند و سایر مؤسسات عمومی نظیر مجموعه بنیاد مستضعفان و جانبازان، بنیاد شهید و غیره است. بخش شرکت‌های مالی به پنج زیر بخش بانک مرکزی، بانک‌های دولتی، بانک‌های خصوصی و مؤسسات اعتباری غیربانکی، شرکت‌های بیمه و سایر مؤسسات مالی تقسیم می‌شوند. زیربخش سایر مؤسسات مالی خود شامل شرکت‌های کارگزاری، شرکت‌های تأمین سرمایه، شرکت‌های لیزینگ، شرکت‌های سرمایه‌گذاری فعال در بورس اوراق بهادار و صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک است. بخش دولت عمومی، شامل دولت مرکزی (وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی)، شهرداری‌ها و تأمین اجتماعی می‌باشد. کلیه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی که در حوزه اکتشاف، حفاری و استخراج نفت و گاز فعالیت می‌کنند از جمله شرکت ملی نفت ایران و کلیه شرکت‌های فرعی که بیش از ۵۰ درصد سهام آنها در اختیار این شرکت قرار دارد، در بخش نفت منظور شده است. بخش خانوار نیز شامل خانوارها، شبه‌شرکت‌ها و کسب‌وکارهای غیرشرکتی است. بخش دنیای خارج نیز اشخاص حقیقی و حقوقی غیرمقیم را در بر می‌گیرد.

۳-۴- ارقام مالی و غیرمالی ترازنامه ملی ایران

در حساب ترازنامه ملی ایران، ارقام و ابزارها به دو گروه مالی و غیرمالی تقسیم می‌شوند. ارقام غیرمالی به دو مجموعه دارایی‌های غیرمالی تولیدشده و دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده تقسیم می‌شود. این ارقام چون دارای بدهی متناظر نمی‌باشند، فقط به‌عنوان دارایی ثبت می‌شوند. ارقام مالی نیز ناشی از انجام مطالبات مالی بین دو واحد نهادی هستند. این مطالبات مالی در قالب یکی از ابزارهای مالی تقسیم‌بندی می‌شوند. به این ترتیب همه مطالبات مالی و بدهی‌های همراه با آن، تشکیل‌دهنده دارایی‌ها و بدهی‌های مالی هستند.

۳-۴-۱- ارقام غیرمالی حساب ترازنامه ملی ایران

ارقام غیرمالی حساب ترازنامه ملی ایران شامل دو زیربخش دارایی‌های غیرمالی تولیدشده و دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده می‌باشند. در ادامه نحوه محاسبه و برآورد هر یک از این ارقام در حساب ترازنامه ملی ایران تشریح می‌گردد.

۳-۴-۱-۱- دارایی‌های غیرمالی تولیدشده

دارایی‌های تولیدشده، دارایی‌های غیرمالی هستند که به‌عنوان ستانده، از فرآیند تولید ایجاد شده و در محدوده تولید نظام حساب‌های ملی به‌وجود آمده‌اند. در حساب ترازنامه ملی ایران دارایی‌های غیرمالی تولیدشده، شامل سه زیربخش دارایی‌های ثابت، موجودی انبار و اشیاء گرانبها می‌باشند.

۴-۳-۱-۱-۱- دارایی‌های ثابت

دارایی‌های ثابت، دارایی‌های تولیدشده‌ای هستند که به‌طور مداوم برای مدت زمانی بیش از یک سال در فرایندهای تولید استفاده می‌شوند. دارایی‌های ثابت در ترازنامه ملی ایران سه زیربخش ساختمان، ماشین‌آلات و سایر دارایی‌های ثابت را در بر می‌گیرند. موجودی سرمایه در ایران بر اساس روش موجودی‌گیری دائمی برآورد می‌شود. استفاده از روش موجودی-گیری دائمی بر فروضی استوار است: ۱- سرمایه‌گذاری در هر دوره در انتهای دوره مورد نظر به موجودی سرمایه تبدیل می‌شود، یعنی سرمایه‌گذاری در هر سال، در همان سال استهلاکی ندارد و از سال بعد مستهلک خواهد شد. ۲- از کالاهای سرمایه‌ای در هر سال به میزان مشخصی بهره‌برداری می‌شود و نرخ استهلاک با فرض عمر خدمت معین برای کالاهای مورد نظر، در هر سال ثابت است.

۴-۳-۱-۱-۲- موجودی انبار

موجودی‌های انبار، دارایی‌های تولیدشده‌ای هستند که از کالاهای و خدمات تولیدشده در دوره جاری یا دوره‌های قبل، تشکیل شده‌اند و برای فروش، استفاده در تولید یا استفاده‌های دیگر، نگه داشته می‌شوند. ارقام موجودی انبار برای شرکت‌های غیرمالی دولتی، شرکت‌های مالی (که به دلیل ماهیت فعالیت آنها تقریباً برابر با صفر است) و شرکت‌های نفت و گاز از ترازنامه آنها استخراج شده است. موجودی انبار شرکت‌های غیرمالی خصوصی که بخش اصلی موجودی انبار کشور را تشکیل می‌دهد (این رقم در کشورهای منتخب حدود ۹۰ درصد از کل موجودی انبار را تشکیل می‌دهد) براساس اظهارنامه‌های مالیاتی محاسبه شده است. موجودی انبار برای خانوار نیز براساس متوسط سهم موجودی انبار بخش‌های مختلف اقتصاد، در کشورهای منتخب محاسبه شده است. به نظر می‌رسد با توجه به ماهیت فروض و آمارهای مورد استفاده، موجودی انبار محاسبه‌شده به‌خصوص برای بخش خانوار تا حدودی با کم‌گویی مواجه باشد.

۴-۳-۱-۱-۳- اشیاء گرانبها

اشیاء گرانبها، کالاهای تولیدشده با ارزش قابل ملاحظه‌ای هستند که عمدتاً به منظور تولید یا مصرف به کار نمی‌روند ولی به عنوان ذخیره ارزش در طول زمان نگه داشته می‌شوند. به منظور برآورد موجودی اشیاء گرانبها، برای شرکت‌های غیرمالی دولتی، شرکت‌های مالی و شرکت‌های نفت و گاز از اطلاعات صورت‌های مالی آنها استفاده شده است. اما مهمترین چالش در برآورد موجودی اشیاء گرانبها مربوط به بخش خانوار است. برای این منظور، فرض می‌گردد باقیمانده اشیاء گرانبها متعلق به بخش خانوار است. به منظور برآورد کل موجودی اشیاء گرانبها، ارزش سکه‌های طلای منتشرشده توسط بانک مرکزی و نیز قلم گردن‌بند، گوشواره، دستبند، انگشتری و مانند آنها (طلای زرد و سفید و پلاتین) موجود در آمارهای بودجه خانوار اداره آمار بانک مرکزی به عنوان بخش‌های قابل برآورد اشیاء گرانبها در نظر گرفته شده است.

۴-۳-۱-۲- دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده

بخش دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده که در ترازنامه ملی ایران سهم عمده دارایی‌ها را به خود اختصاص داده است، از دو بخش منابع طبیعی و سایر دارایی‌های تولیدنشده تشکیل شده است.

۴-۳-۱-۱- منابع طبیعی

بخش منابع طبیعی در حساب ترازنامه ملی ایران از دو مقوله‌ی زمین و منابع معدنی و انرژی تشکیل شده است.

۴-۳-۱-۲- زمین

زمین متشکل از سطح زمین، شامل پوشش خاک و آب‌های سطحی مربوط به آن است که حقوق مالکیت بر آن ایجاد می‌شود و با نگاه داشتن یا استفاده از آن توسط مالکین، می‌تواند منافع اقتصادی ایجاد کند.

به منظور برآورد زمین در حساب ترازنامه ملی ایران، ابتدا زمین‌ها به سه بخش زمین‌های کشاورزی، جنگلی و سایر، تقسیم‌بندی گردید. برآورد زمین‌های کشاورزی و جنگلی براساس ارزش فعلی کل درآمدهای آتی این دو نوع از زمین برآورد گردیده است. برای برآورد سایر زمین‌ها نیز که شامل زمین‌های شهری و صنعتی است، مطابق توصیه گزارش

حساب‌های ملی، طلای پولی و حق برداشت مخصوص منتشرشده توسط صندوق بین‌المللی پول، در دو سطر جداگانه نمایش داده شده‌اند. از آنجا که این دارایی‌های مالی تنها در انحصار بانک‌های مرکزی قرار دارند، ارقام مربوط به این اقلام از ترازنامه بانک مرکزی استخراج می‌گردد.

۴-۳-۲- پول در گردش (نقد) و سپرده‌ها

پول در گردش، شامل اسکناس و مسکوک در جریان است که به‌عنوان وسیله پرداخت به کار می‌رود. پول در گردش (ریال)، بدهی بانک مرکزی به واحدهای نهادی داخلی است و پول خارجی (ارز)، بدهی واحدهای غیرمقیم (دنیای خارج) به بخش‌های نهادی داخلی محسوب می‌شود.

سپرده‌های دیداری (سپرده‌های قابل انتقال)، همه انواع سپرده‌هایی را در بر می‌گیرد که بدون جریمه و محدودیت قابل مبادله بوده، با چک به سهولت منتقل می‌شوند و به‌طور عمومی به‌عنوان وسیله پرداخت مورد استفاده قرار می‌گیرند. سایر سپرده‌ها شامل کلیه سپرده‌ها، به جز سپرده‌های قابل انتقال است. سپرده‌های پس‌انداز و سپرده‌های مدت‌دار مهم‌ترین آنها هستند.

در ترازنامه ملی ایران، پول نقد و سپرده‌ها به دو بخش (۱) پول نقد و سپرده‌های دیداری و (۲) سایر سپرده‌ها تفکیک شده است که هر یک از این دو بخش نیز خود به‌صورت ریالی و ارزی تفکیک شده‌اند.

در حساب ترازنامه ملی ایران، پول در گردش و سپرده‌ها (ارزی و ریالی) برای واحدهای نهادی بانک‌ها، شرکت‌های بیمه، سایر مؤسسات مالی، شرکت‌های نفت و گاز و شرکت‌های دولتی از ترازنامه‌ی آنها استخراج می‌شود. سپرده‌های ریالی و ارزی دولت و شرکت‌های غیرمالی نیز، از ترازنامه‌ی بانک‌ها و بانک مرکزی استخراج شده است. بنابراین سپرده‌های ارزی دولت و شرکت‌های غیرمالی، تنها آن قسمتی را پوشش می‌دهد که در ارتباط با بانک‌های ایرانی است. پول نقد (ریالی و ارزی) دولت و شرکت‌های غیرمالی برآورد نشده است. پول نقد و سپرده‌های ریالی خانوار، به‌صورت باقیمانده برآورد می‌شود. بنابراین بخش برآورد نشده پول نقد ریالی دولت و شرکت‌های غیرمالی، به حساب خانوار منظور شده است. ارز (نقد) خارجی برای خانوار برآورد نشده است. همچنین، سپرده‌های ارزی برای خانوار، همانند سپرده‌های ریالی به‌صورت باقیمانده و بر اساس کل سپرده‌های ارزی بانک‌های داخلی برآورد شده است. لذا سپرده‌های ارزی خانوار نیز تنها آن قسمتی را پوشش

می‌دهد که در ارتباط با بانک‌های ایرانی است. سپرده‌های ارزی (اعم از دیداری و سایر سپرده‌ها) بخش دنیای خارج، از جمع واحدهای نهادی داخلی به دست می‌آید.

۴-۳-۲-۳- اوراق بدهی

اوراق بدهی، اوراق بهاداری هستند که به دارنده‌ی خود حق برخورداری از درآمد پولی ثابت را بدون قیدوشرط اعطاء می‌کنند. این اوراق دارای سررسید هستند که اصل مبلغ باید بدون قیدوشرط به دارنده اوراق بازپرداخت شود. میزان کل اوراق بدهی در ترازنامه ملی ایران، بر اساس برآورد تجمعی اوراق دولتی و غیردولتی منتشرشده و فروشرفته با کسر اوراق سررسیدشده منظور می‌شود. بنابراین، اوراق سررسیدشده تسویه نشده به سرفصل سایر حساب‌های دریافتنی/پرداختنی منتقل شده است.

۴-۳-۲-۴- وام‌ها

وام‌ها، دارایی‌های مالی هستند که با وام‌دهی از طرف بستانکار به بدهکار به وجود می‌آیند و به وسیله‌ی اسناد غیرقابل انتقال به ثبت می‌رسند. وام‌ها از نظر سررسید، به کوتاه مدت و بلندمدت تقسیم می‌شوند. در ترازنامه ملی ایران نیز مطابق توصیه نظام حساب‌های ملی، وام‌های با سررسید یک سال یا کمتر از یک سال، وام‌های کوتاه مدت و وام‌های با سررسید بیشتر از یک سال، وام‌های بلندمدت محسوب می‌شوند.

ارقام باقیمانده‌ی وام‌های دریافتی و پرداختی بانک‌ها، شرکت‌های بیمه، شرکت‌های نفتی و شرکت‌های دولتی، از ترازنامه‌های آنها به تفکیک واحد نهادی دریافت کننده یا پرداخت کننده‌ی وام استخراج می‌شود. وام‌های دریافتی و پرداختی دولت، خانوار و دنیای خارج، از ترازنامه سایر واحدهای نهادی استخراج شده است. وام‌های دریافتی و پرداختی شرکت‌های غیرمالی به صورت باقیمانده برآورد می‌شود.

۴-۳-۲-۵- حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری

حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری، ادعاها بر ارزش باقیمانده یک شرکت را نشان می‌دهد. در ترازنامه ملی ایران، حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری، کلیه حقوق سهامداران مندرج در ترازنامه‌ی واحدهای نهادی شامل سرمایه، سود و زیان انباشته، مزاد تجدید ارزیابی دارایی‌ها، اندوخته‌ها و سایر موارد است. برای هر

واحد نهادی، در ستون بدهی‌ها، میزان بدهی بابت حقوق سهامداران ثبت می‌شود و در ستون دارایی‌ها نیز میزان سرمایه-گذاری مالی آن بخش در سایر بخش‌های نهادی مشخص می‌شود و در مجموع، میزان سرمایه‌ی دریافت‌شده هر بخش نهادی با میزان سرمایه‌گذاری سایر بخش‌ها در آن بخش، برابر خواهد شد. ارقام مربوط به شرکت‌های مالی، شرکت‌های دولتی و نفت و گاز، از ترازنامه‌های این شرکت‌ها استخراج شده است. دارایی‌های سهام دولت، از صورت‌های مالی شرکت‌های مالی، شرکت‌های دولتی و شرکت‌های نفت و گاز استخراج شده است. دارایی‌های سهام خانوار نیز، از صورت‌های مالی شرکت‌های مالی، شرکت‌های دولتی، شرکت‌های نفت و گاز و اظهارنامه‌های مالیاتی شرکت‌های غیرمالی استخراج شده است. در سمت بدهی، سهام مرتبط با شرکت‌های غیرمالی از اظهارنامه‌های مالیاتی این شرکت‌ها استخراج شده است. در سمت دارایی نیز، سهام در اختیار شرکت‌های غیرمالی به صورت باقیمانده محاسبه شده است. ارقام مربوط به دنیای خارج، از ترازنامه‌های سایر واحدهای نهادی محاسبه می‌شود.

۴-۳-۲-۶- طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد

طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد، ذخایر فنی بیمه‌های غیرزندگی، حق برخورداری از بیمه زندگی و مستمری‌های سالانه، حق برخورداری از مزایای بازنشستگی و ذخایر مطالبات در ضمانت‌های استاندارد را شامل می‌شود. با توجه به محدود بودن طرح‌های بازنشستگی خصوصی و ضمانت استاندارد در ایران، این قلم در ترازنامه ملی ایران عمدتاً ذخایر بیمه‌های زندگی و غیرزندگی را در بر می‌گیرد. ارقام مربوطه از صورت‌های مالی شرکت‌های بیمه استخراج گردیده است.

۴-۳-۲-۷- سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی

در ترازنامه ملی ایران، کلیه مبادلات مالی میان واحدهای نهادی که تحت هیچ‌یک از ابزارهای مالی قبلی ثبت نشود، در سطر سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی ثبت می‌گردد که خود شامل سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی داخلی-ریالی، داخلی-ارزی و خارجی می‌شود. ارقام سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی مربوط به شرکت‌های دولتی، شرکت‌های مالی و شرکت‌های نفت و گاز از ترازنامه این شرکت‌ها و ارقام مربوط به خانوار، دولت و دنیای خارج نیز از ترازنامه‌های موجود استخراج شده است. بنابراین ارقام مربوط به حساب‌های دریافتنی / پرداختنی این نهادها از یکدیگر در ترازنامه ملی ایران برآورد نشده است.

۴-۳-۲-۸- ارزش ویژه

ارزش ویژه، تفاوت بین ارزش تمامی دارایی‌های مالی و غیرمالی و تمام بدهی‌ها در یک نقطه مشخص از زمان است. در ترازنامه ملی ایران برای دولت و خانوار، ارزش ویژه برابر با دارایی‌ها منهای بدهی‌های آن‌ها است. در مورد شرکت‌های مالی و غیرمالی به همان روش سایر بخش‌ها، به صورت حاصل جمع دارایی‌ها منهای حاصل جمع تمامی بدهی‌ها محاسبه می‌شود. با انجام این کار، ارزش سهام و دیگر حقوق سهامداران، که بدهی شرکت‌ها هستند، در ارزش بدهی‌ها منظور می‌شوند. بنابراین، حتی اگر یک شرکت تماماً به سهامداران آن به طور جمعی تعلق داشته باشد، این گونه استنباط می‌شود که علاوه بر ارزش حقوق صاحبان سهام، ارزش ویژه‌ای (که می‌تواند مثبت یا منفی باشد) نیز وجود داشته باشد.

در ترازنامه ملی ایران، ارزش حقوق صاحبان سهام در شرکت‌های مالی و غیرمالی (از جمله نفت)، بر اساس ارزش دفتری این سهام منظور شده است. استفاده از دارایی‌های غیرمالی تجدید ارزیابی شده این شرکت‌ها که بر مبنای محاسبه‌های اداره حساب‌های اقتصادی این بانک صورت گرفته است، به جای دارایی‌های غیرمالی ثبت شده در ترازنامه این واحدها، موجب شکل‌گیری ارزش ویژه برای شرکت‌های مالی و غیرمالی شده است. مزیت این امر تفکیک این مازاد تجدید ارزیابی از قلم مشابه ثبت شده در ترازنامه این شرکت‌ها است. لازم به ذکر است که این امر محاسبه‌های مربوط به ثروت ملی را متأثر نخواهد کرد.

۴-۳-۲-۹- کالاهای مصرفی بادوام خانوار

طبق تعریف ارائه شده در نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸، کالای بادوام مصرفی کالایی است که می‌توان آن را به طور مکرر یا مستمر در طول یک دوره یک ساله یا بیشتر به منظور مصرف به کار برد.

موجودی کالاهای مصرفی بادوام در ایران بر اساس روش موجودی‌گیری دائمی برآورد می‌شود. استفاده از روش موجودی‌گیری دائمی بر فروضی استوار است: ۱- اکتساب کالاهای مصرفی بادوام در هر دوره در انتهای دوره مورد نظر به موجودی کالاهای مصرفی بادوام تبدیل می‌شود، یعنی میزان اکتساب در هر سال، در همان سال استهلاکی ندارد و از سال بعد مستهلک خواهد شد؛ ۲- از کالاهای مصرفی بادوام در هر سال به میزان مشخصی بهره‌برداری می‌شود و نرخ استهلاک با فرض عمر خدمت معین برای کالاهای مورد نظر، در هر سال ثابت است.

پيوست ۱

(جداول ترازنامه ملی ایران)

جدول پ ۱-۱- ترازنامه ملی ایران سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

اقدام مالی و غیرمالی	اقتصاد داخلی		شرکت‌های غیرمالی		شرکت‌های مالی		دولت عمومی		نفت		خانوار		بخش دنیای خارج		کل اقتصاد	
	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها
دارایی‌های غیرمالی تولیدشده	۵۸,۱۱۷,۳۵۵		۲۳,۰۱۳,۷۷۶		۲,۰۰۹,۰۸۴		۶,۲۳۹,۶۷۲		۱,۷۷۰,۸۱۰		۲۵,۰۸۴,۰۱۲		۱,۹۸۵		۵۸,۱۱۹,۳۳۹	
دارایی‌های ثابت	۵۲,۱۰۸,۳۹۳		۲۰,۰۰۴,۴۲۷		۱,۸۹۷,۵۴۳		۶,۱۷۶,۴۹۵		۱,۷۳۸,۰۲۳		۲۲,۲۹۱,۸۹۶		۱,۹۸۵		۵۲,۱۱۰,۳۷۸	
ساختمان	۳۹,۸۹۷,۳۷۴		۱۰,۵۶۷,۰۹۵		۱,۶۵۹,۶۱۱		۴,۹۱۱,۶۰۲		۱,۳۴۹,۹۴۶		۲۱,۴۰۹,۱۲۱		.		۳۹,۸۹۷,۳۷۴	
ماشین‌آلات	۱۱,۷۱۸,۸۴۸		۹,۲۹۱,۲۵۱		۳۳۷,۹۳۳		۹۵۷,۵۴۱		۳۴۹,۳۴۹		۸۸۲,۷۷۴		.		۱۱,۷۱۸,۸۴۸	
سایر دارایی‌های ثابت	۴۹۳,۱۷۱		۱۴۶,۰۹۰		.		۳۰,۷۳۵۲		۳۸,۷۳۹		.		۱,۹۸۵		۴۹۳,۱۵۶	
موجودی انبار	۳,۳۸۵,۷۹۱		۳,۰۰۹,۳۳۹		.		۶۳,۱۷۷		۳۲,۷۸۷		۲۸۰,۴۸۹		.		۳,۳۸۵,۷۹۱	
اشیاء گرانبها	۲,۶۲۳,۱۷۰		۱		۱۱۱,۵۴۱		.		.		۲,۵۱۱,۶۲۸		.		۲,۶۲۳,۱۷۰	
دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده	۱۵۷,۳۹۸,۷۶۴		۴,۳۷۶,۸۸۰		۴۹۹,۷۱۴		۱۲۲,۳۶۸,۰۱۲		۹۸۵,۲۰۹		۲۹,۱۶۸,۹۵۰		.		۱۵۷,۳۹۸,۷۶۴	
منابع طبیعی	۱۵۷,۳۱۴,۰۶۰		۴,۳۷۲,۸۳۱		۴۱۸,۱۸۰		۱۲۲,۳۶۸,۰۱۲		۹۸۵,۰۸۷		۲۹,۱۶۸,۹۵۰		.		۱۵۷,۳۱۴,۰۶۰	
زمین	۴۳,۴۹۰,۴۷۸		۴,۳۷۲,۸۳۱		۴۱۸,۱۸۰		۸,۵۴۴,۴۳۰		۹۸۵,۰۸۷		۲۹,۱۶۸,۹۵۰		.		۴۳,۴۹۰,۴۷۸	
منابع معدنی و انرژی	۱۱۳,۸۲۳,۵۸۲		.		.		۱۱۳,۸۲۳,۵۸۲		.		.		.		۱۱۳,۸۲۳,۵۸۲	
سایر دارایی‌های تولیدنشده	۸۴,۷۰۴		۳,۰۴۸		۸۱,۵۳۴		.		۱۲۲		.		.		۸۴,۷۰۴	
جمع دارایی‌های غیرمالی	۲۱۵,۵۱۸,۱۰۳		۲۷,۳۹۰,۶۵۶		۲,۵۰۸,۷۹۸		۱۲۸,۶۰۷,۶۸۴		۲,۷۵۶,۰۱۹		۵۴,۲۵۲,۹۶۲		۱,۹۸۵		۲۱۵,۵۱۸,۱۰۳	
طلای بولی	۹۶,۳۶۸		.		۹۶,۳۶۸			۹۶,۳۶۸	
حق برداشت مخصوص	۶۷,۰۴۲		.		۶۷,۰۴۲			۶۷,۰۴۲	
ارز و سپرده‌های دیداری ارزی	۲,۳۴۳,۷۸۹		۱,۲۴۵,۲۶۱		۱,۲۵۹,۹۱۹		۸۸۳,۹۸۵		۹۲,۲۹۲		۳۳,۰۱۴		۲۳,۴۶۴		۲,۳۶۷,۲۵۳	
سایر سپرده‌های ارزی	۲,۴۰۰,۳۹۴		۱,۲۹۶,۰۹۹		۱,۶۵۳,۵۹۲		.		.		.		۵۰,۳۰۷		۲,۴۵۰,۷۰۰	
پول نقد و سپرده‌های دیداری ریالی	۲,۱۱۵,۴۲۲		۲,۱۱۵,۹۰۲		۳۲۹,۶۱۳		۳۳,۸۶۸		۹۰۱		۸۳۹,۵۹۷		۴۸۰		۲,۱۱۵,۹۰۲	
سایر سپرده‌های ریالی	۱۱,۵۴۰,۲۱۲		۱۱,۵۴۰,۳۶۷		۲,۴۷۱,۲۰۸		۳,۰۱۳		۸۸۵		۴,۷۳۲,۹۹۲		۱۵۵		۱۱,۵۴۰,۳۶۷	
اوراق بدهی	۶۳۲,۱۷۱		۲۲۸,۵۱۷		۳۷۹,۶۱۳		۱۳,۷۹۳		۵۰,۰۰۰		۲۴,۰۴۱		.		۶۳۲,۱۷۱	
وام‌های کوتاه‌مدت	۱,۱۱۱,۰۲۸		۱,۱۱۰,۸۷۲		۴۰۳,۰۵۹		۶۱۶,۹۵۱		.		۵۰,۰۰۰		.		۱,۱۱۱,۰۲۹	
وام‌های بلندمدت	۱۲,۷۹۱,۶۵۷		۱۲,۹۷۰,۳۶۲		۳۸۴,۳۲۲		۶۲,۰۴۴		.		.		۲۳۷,۳۲۷		۱۲,۷۹۱,۶۵۷	
حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری	۱۳,۳۴۴,۴۰۰		۱۳,۲۶۶,۷۲۴		۵,۵۰۹,۶۰۶		۹۶۳,۰۰۸		۵۵		۲,۰۸۳,۹۳۱		۲,۳۷۳,۸۱۲		۱۳,۳۴۴,۴۰۰	
طرح‌های بیمه، بازنشستگی و ضمانت استاندارد	۴۲۶,۷۸۲		۴۲۶,۷۸۲		۷,۸۴۰,۰۳۵			۴۲۶,۷۸۲	
سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی	۱۱,۷۰۴,۴۷۲		۱۰,۹۶۰,۹۷۳		۴۹,۷۱۹		۳,۸۸۱,۹۹۴		۱۷۱,۵۱۳		۳,۴۴۷,۵۴۴		۲,۱۱۵		۱۲,۱۴۴,۳۱۵	
کل دارایی‌های مالی	۵۸,۵۷۳,۳۷۷		۱۶,۲۸۷,۳۶۱		۲۳,۲۵۳,۴۳۲		۷,۰۷۴,۰۴۲		۲,۰۷۰,۸۵۹		۹,۸۸۷,۶۸۳		۸۳۷,۲۷۹		۵۹,۴۱۰,۶۵۶	
کل بدهی‌های مالی	۵۵,۵۸۲,۴۵۴		۲۰,۸۵۱,۵۳۲		۲۴,۴۷۴,۱۶۶		۲,۲۴۱,۷۰۸		۲,۲۴۱,۷۰۸		۴,۳۱۸,۴۵۹		۳,۶۹۶,۵۹۰		۵۹,۴۱۰,۶۵۶	
کل دارایی‌ها و بدهی‌ها	۲۷۴,۰۸۹,۴۹۶		۴۳,۶۷۸,۰۱۷		۲۵,۷۶۲,۲۲۹		۱۳۵,۶۸۱,۷۲۶		۴,۸۲۶,۸۷۸		۴,۳۱۸,۴۵۹		۳,۶۹۶,۵۹۰		۲۷۴,۰۸۹,۴۹۶	
ارزش ویژه (ثروت خالص)	۲۱۸,۵۰۷,۰۴۱		۲۲,۸۲۶,۴۸۵		۱,۲۸۸,۰۶۴		۱۲۳,۴۴۰,۰۱۸		۵۰۸,۴۱۹		۶۰,۴۴۴,۰۵۵		۶۰,۴۴۴,۰۵۵		۲۱۵,۵۱۸,۱۰۳	
کالاهای مصرفی بادوام خانوار	۴,۹۴۷,۸۲۴													۴,۹۴۷,۸۲۴		
ارزش ویژه و احتساب کالاهای مصرفی بادوام خانوار	۲۲۳,۴۵۴,۸۶۵		۲۲,۸۲۶,۴۸۵		۱,۲۸۸,۰۶۴		۱۲۳,۴۴۰,۰۱۸		۵۰۸,۴۱۹		۶۵,۳۹۱,۸۷۹		۶۵,۳۹۱,۸۷۹		۲۲۰,۴۶۵,۹۳۷	

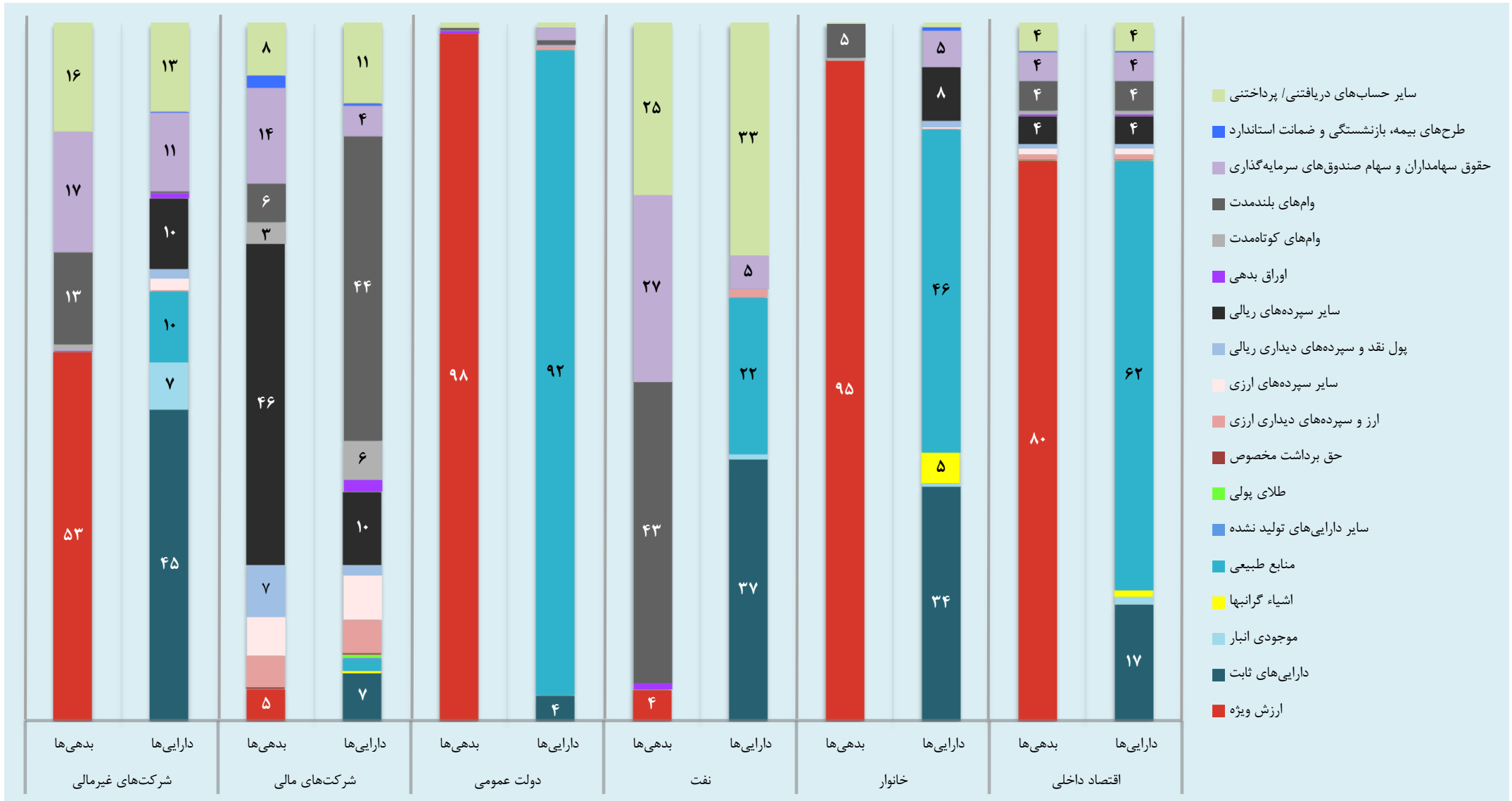
جدول پ ۱-۲- ترازنامه ملی ایران سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال)

اقتصاد داخلی		شرکت‌های غیرمالی		شرکت‌های مالی		دولت عمومی		نفت		خانوار		بخش دنیای خارج		کل اقتصاد		اقلام مالی و غیرمالی
دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	دارایی‌ها	بدهی‌ها	
۶۸,۴۰۹,۸۵۷	۶۸,۴۰۹,۸۵۷	۲۷,۵۲۷,۲۰۲	۲۷,۵۲۷,۲۰۲	۲,۲۷۵,۷۲۱	۲,۲۷۵,۷۲۱	۷,۲۵۰,۲۱۲	۷,۲۵۰,۲۱۲	۱,۹۵۶,۲۷۴	۱,۹۵۶,۲۷۴	۲۹,۴۰۰,۴۴۷	۲۹,۴۰۰,۴۴۷	۲,۱۶۱	۲,۱۶۱	۶۸,۴۱۲,۰۱۸	۶۸,۴۱۲,۰۱۸	دارایی‌های غیرمالی تولیدشده
۶۰,۷۳۲,۸۶۲	۶۰,۷۳۲,۸۶۲	۲۳,۸۵۷,۲۷۶	۲۳,۸۵۷,۲۷۶	۲,۱۷۷,۵۲۹	۲,۱۷۷,۵۲۹	۷,۱۷۳,۱۶۳	۷,۱۷۳,۱۶۳	۱,۹۱۶,۱۱۵	۱,۹۱۶,۱۱۵	۲۵,۶۰۸,۷۷۹	۲۵,۶۰۸,۷۷۹	۲,۱۶۱	۲,۱۶۱	۶۰,۷۳۵,۰۲۴	۶۰,۷۳۵,۰۲۴	دارایی‌های ثابت
۴۵,۶۹۶,۳۹۸	۴۵,۶۹۶,۳۹۸	۱۲,۱۱۷,۹۷۶	۱۲,۱۱۷,۹۷۶	۱,۹۴۳,۹۷۵	۱,۹۴۳,۹۷۵	۵,۶۲۵,۴۹۶	۵,۶۲۵,۴۹۶	۱,۴۸۸,۰۴۶	۱,۴۸۸,۰۴۶	۲۴,۵۲۰,۹۰۵	۲۴,۵۲۰,۹۰۵	.	.	۴۵,۶۹۶,۳۹۸	۴۵,۶۹۶,۳۹۸	ساختمان
۱۴,۴۴۱,۵۵۴	۱۴,۴۴۱,۵۵۴	۱۱,۵۷۴,۱۹۶	۱۱,۵۷۴,۱۹۶	۲۳۳,۵۵۴	۲۳۳,۵۵۴	۱,۱۸۰,۰۱۲	۱,۱۸۰,۰۱۲	۳۶۵,۹۱۸	۳۶۵,۹۱۸	۱,۰۸۷,۸۷۴	۱,۰۸۷,۸۷۴	.	.	۱۴,۴۴۱,۵۵۴	۱۴,۴۴۱,۵۵۴	ماشین‌آلات
۵۹۴,۹۱۱	۵۹۴,۹۱۱	۱۶۵,۱۰۵	۱۶۵,۱۰۵	.	.	۳۶۷,۶۵۵	۳۶۷,۶۵۵	۶۲,۱۵۱	۶۲,۱۵۱	.	.	۲,۱۶۱	۲,۱۶۱	۵۹۷,۰۷۲	۵۹۷,۰۷۲	سایر دارایی‌های ثابت
۴,۱۲۹,۲۰۸	۴,۱۲۹,۲۰۸	۳,۶۶۹,۹۲۵	۳,۶۶۹,۹۲۵	.	.	۷۷,۰۴۸	۷۷,۰۴۸	۴۰,۱۵۹	۴۰,۱۵۹	۳۴۲,۰۷۶	۳۴۲,۰۷۶	.	.	۴,۱۲۹,۲۰۸	۴,۱۲۹,۲۰۸	موجودی انبار
۳,۵۴۷,۷۸۶	۳,۵۴۷,۷۸۶	۱	۱	۹۸,۱۹۲	۹۸,۱۹۲	۳,۴۴۹,۵۹۳	۳,۴۴۹,۵۹۳	.	.	۳,۵۴۷,۷۸۶	۳,۵۴۷,۷۸۶	اشیاء گرانبها
۲۲۴,۵۸۱,۳۰۶	۲۲۴,۵۸۱,۳۰۶	۵,۴۱۵,۱۰۵	۵,۴۱۵,۱۰۵	۵۸۳,۶۵۴	۵۸۳,۶۵۴	۱۸۲,۰۹۵,۹۳۱	۱۸۲,۰۹۵,۹۳۱	۱,۱۴۷,۳۷۴	۱,۱۴۷,۳۷۴	۳۵,۳۳۹,۲۴۲	۳۵,۳۳۹,۲۴۲	.	.	۲۲۴,۵۸۱,۳۰۶	۲۲۴,۵۸۱,۳۰۶	دارایی‌های غیرمالی تولیدنشده
۲۲۴,۴۹۱,۸۰۵	۲۲۴,۴۹۱,۸۰۵	۵,۴۱۱,۷۰۶	۵,۴۱۱,۷۰۶	۴۹۷,۷۶۱	۴۹۷,۷۶۱	۱۸۲,۰۹۵,۹۳۱	۱۸۲,۰۹۵,۹۳۱	۱,۱۴۷,۱۶۵	۱,۱۴۷,۱۶۵	۳۵,۳۳۹,۲۴۲	۳۵,۳۳۹,۲۴۲	.	.	۲۲۴,۴۹۱,۸۰۵	۲۲۴,۴۹۱,۸۰۵	منابع طبیعی
۵۲,۷۲۰,۰۰۱	۵۲,۷۲۰,۰۰۱	۵,۴۱۱,۷۰۶	۵,۴۱۱,۷۰۶	۴۹۷,۷۶۱	۴۹۷,۷۶۱	۱۰,۲۲۴,۱۲۷	۱۰,۲۲۴,۱۲۷	۱,۱۴۷,۱۶۵	۱,۱۴۷,۱۶۵	۵۲,۷۲۰,۰۰۱	۵۲,۷۲۰,۰۰۱	زمین
۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	۱۷۱,۷۷۱,۸۰۴	منابع معدنی و انرژی
۸۹,۵۰۱	۸۹,۵۰۱	۳,۳۹۹	۳,۳۹۹	۸۵,۸۹۴	۸۵,۸۹۴	.	.	۲۰۹	۲۰۹	۸۹,۵۰۱	۸۹,۵۰۱	سایر دارایی‌های تولیدنشده
۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۳۲,۹۴۲,۳۰۸	۳۲,۹۴۲,۳۰۸	۲,۸۵۹,۲۷۵	۲,۸۵۹,۲۷۵	۱۸۹,۳۴۶,۱۴۲	۱۸۹,۳۴۶,۱۴۲	۳,۱۰۳,۶۴۸	۳,۱۰۳,۶۴۸	۶۴,۷۳۹,۶۸۹	۶۴,۷۳۹,۶۸۹	۲,۱۶۱	۲,۱۶۱	۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	جمع دارایی‌های غیرمالی
۱۳۹,۸۱۵	۱۳۹,۸۱۵	.	.	۱۳۹,۸۱۵	۱۳۹,۸۱۵	۱۳۹,۸۱۵	۱۳۹,۸۱۵	طلا پولی
۱۶۰,۹۶۶	۱۶۰,۹۶۶	۷۷,۳۸۱	۷۷,۳۸۱	۸۳,۵۸۵	۸۳,۵۸۵	۷۷,۳۸۱	۷۷,۳۸۱	۱۶۰,۹۶۶	۱۶۰,۹۶۶	حق برداشت مخصوص
۲,۷۷۹,۲۸۴	۲,۷۷۹,۲۸۴	۱,۷۸۰,۹۴۴	۱,۷۸۰,۹۴۴	۱,۵۰۹,۰۹۹	۱,۵۰۹,۰۹۹	۱,۰۲۹,۶۶۱	۱,۰۲۹,۶۶۱	۶۳,۵۴۹	۶۳,۵۴۹	۴۳,۴۳۵	۴۳,۴۳۵	.	.	۲,۷۷۹,۲۸۴	۲,۷۷۹,۲۸۴	ارز و سپرده‌های دیداری ارزی
۳,۱۹۷,۳۳۹	۳,۱۹۷,۳۳۹	۱,۷۸۰,۹۴۴	۱,۷۸۰,۹۴۴	۲,۰۲۹,۴۸۲	۲,۰۲۹,۴۸۲	۱۸۸,۷۶۲	۱۸۸,۷۶۲	.	.	۳,۱۹۷,۳۳۹	۳,۱۹۷,۳۳۹	سایر سپرده‌های ارزی
۲,۳۶۲,۵۸۰	۲,۳۶۲,۵۸۰	۲,۳۶۲,۵۸۰	۲,۳۶۲,۵۸۰	۴۷۸,۲۳۵	۴۷۸,۲۳۵	۴۳۲,۱۴۶	۴۳۲,۱۴۶	۶۵۸	۶۵۸	۷۲۵,۱۵۰	۷۲۵,۱۵۰	.	.	۲,۳۶۲,۵۸۰	۲,۳۶۲,۵۸۰	پول نقد و سپرده‌های دیداری ریالی
۱۴,۵۹۰,۰۳۶	۱۴,۵۹۰,۰۳۶	۱۴,۵۹۰,۰۳۶	۱۴,۵۹۰,۰۳۶	۳,۳۰۶,۲۶۶	۳,۳۰۶,۲۶۶	۲,۰۷۸	۲,۰۷۸	۶۴	۶۴	۵,۸۷۳,۴۳۷	۵,۸۷۳,۴۳۷	.	.	۱۴,۵۹۰,۰۳۶	۱۴,۵۹۰,۰۳۶	سایر سپرده‌های ریالی
۱,۰۱۳,۱۸۶	۱,۰۱۳,۱۸۶	۹۸۸,۸۳۷	۹۸۸,۸۳۷	۵۴۹,۶۸۳	۵۴۹,۶۸۳	۲۰,۲۸۹	۲۰,۲۸۹	۵۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰	۳۸,۵۳۰	۳۸,۵۳۰	.	.	۱,۰۱۳,۱۸۶	۱,۰۱۳,۱۸۶	اوراق بدهی
۱,۷۶۴,۷۷۹	۱,۷۶۴,۷۷۹	۱,۷۶۴,۷۷۹	۱,۷۶۴,۷۷۹	۴۶۴,۹۶۲	۴۶۴,۹۶۲	۹۴۵,۷۶۷	۹۴۵,۷۶۷	۶۲,۶۶۸	۶۲,۶۶۸	.	.	۲,۱۶۹	۲,۱۶۹	۱,۷۶۴,۷۷۹	۱,۷۶۴,۷۷۹	وام‌های کوتاه‌مدت
۱۵,۵۵۵,۷۹۳	۱۵,۵۵۵,۷۹۳	۱۵,۵۵۵,۷۹۳	۱۵,۵۵۵,۷۹۳	۷,۰۸۶,۸۴۶	۷,۰۸۶,۸۴۶	۱,۳۳۰,۶۱۴	۱,۳۳۰,۶۱۴	۵۴	۵۴	۳,۷۲۴,۱۷۸	۳,۷۲۴,۱۷۸	۲۴۵,۹۵۸	۲۴۵,۹۵۸	۱۵,۵۵۵,۷۹۳	۱۵,۵۵۵,۷۹۳	وام‌های بلندمدت
۱۵,۱۰۱,۰۲۲	۱۵,۱۰۱,۰۲۲	۱۴,۹۹۶,۱۲۱	۱۴,۹۹۶,۱۲۱	۱,۴۰۷,۶۰۰	۱,۴۰۷,۶۰۰	۳,۴۴۷,۶۶۲	۳,۴۴۷,۶۶۲	۲۴۷,۰۷۲	۲۴۷,۰۷۲	۳,۹۲۸,۳۱۲	۳,۹۲۸,۳۱۲	۹۶۷	۹۶۷	۱۵,۱۰۱,۰۲۲	۱۵,۱۰۱,۰۲۲	حقوق سهامداران و واحدهای صندوق‌های سرمایه‌گذاری
۵۴۵,۲۷۸	۵۴۵,۲۷۸	۵۴۵,۲۷۸	۵۴۵,۲۷۸	۱۰۰,۲۶۴	۱۰۰,۲۶۴	۱۶,۴۱۱	۱۶,۴۱۱	.	.	۳۷,۰۹۶۵	۳۷,۰۹۶۵	.	.	۵۴۵,۲۷۸	۵۴۵,۲۷۸	طرح‌های بیمه، بازنشت‌نگی و ضمانت استاندارد
۱۴,۷۶۴,۸۴۸	۱۴,۷۶۴,۸۴۸	۶,۷۸۹,۷۶۵	۶,۷۸۹,۷۶۵	۸,۳۳۱,۸۵۸	۸,۳۳۱,۸۵۸	۱,۴۸۸,۷۶۶	۱,۴۸۸,۷۶۶	۱,۷۰۲,۷۷۷	۱,۷۰۲,۷۷۷	۵۰۴,۹۲۵	۵۰۴,۹۲۵	۱۱۷,۸۱۱	۱۱۷,۸۱۱	۱۴,۷۶۴,۸۴۸	۱۴,۷۶۴,۸۴۸	سایر حساب‌های دریافتنی / پرداختنی
		۲۰,۵۸۷,۷۸۲	۲۰,۵۸۷,۷۸۲	۲۸,۸۶۲,۰۲۲	۲۸,۸۶۲,۰۲۲	۷,۷۱۸,۷۶۳	۷,۷۱۸,۷۶۳	۲,۰۱۴,۱۷۴	۲,۰۱۴,۱۷۴	۱۱,۶۷۳,۵۱۷	۱۱,۶۷۳,۵۱۷	۱,۱۱۸,۶۶۸	۱,۱۱۸,۶۶۸			کل دارایی‌های مالی
		۶۷,۵۷۲,۵۱۹	۶۷,۵۷۲,۵۱۹	۲۵,۲۳۸,۲۷۵	۲۵,۲۳۸,۲۷۵	۳,۰۴۲,۴۸۴	۳,۰۴۲,۴۸۴	۴,۸۹۰,۸۱۹	۴,۸۹۰,۸۱۹	۴,۱۳۱,۲۰۱	۴,۱۳۱,۲۰۱	۴,۴۰۲,۴۰۶	۴,۴۰۲,۴۰۶			کل بدهی‌های مالی
		۳۶۲,۸۴۷,۴۲۰	۳۶۲,۸۴۷,۴۲۰	۲۵,۲۳۸,۲۷۵	۲۵,۲۳۸,۲۷۵	۳,۰۴۲,۴۸۴	۳,۰۴۲,۴۸۴	۵,۱۱۷,۸۲۲	۵,۱۱۷,۸۲۲	۷۶,۴۱۳,۲۰۷	۷۶,۴۱۳,۲۰۷	۱,۱۲۰,۸۲۹	۱,۱۲۰,۸۲۹			کل دارایی‌ها و بدهی‌ها
۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۲۸,۲۹۱,۸۱۴	۲۸,۲۹۱,۸۱۴	۱,۴۵۱,۶۵۷	۱,۴۵۱,۶۵۷	۱۹۴,۰۲۲,۴۲۱	۱۹۴,۰۲۲,۴۲۱	۲۲۷,۰۰۳	۲۲۷,۰۰۳	۷۲,۲۸۲,۰۰۵	۷۲,۲۸۲,۰۰۵			۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	۲۹۲,۹۹۳,۲۲۴	ارزش ویژه (ثروت خالص)
										۵,۲۷۸,۲۸۹	۵,۲۷۸,۲۸۹					کالاهای مصرفی بادوام خانوار
۲۹۸,۲۷۱,۶۱۳	۲۹۸,۲۷۱,۶۱۳	۲۸,۲۹۱,۸۱۴	۲۸,۲۹۱,۸۱۴	۱,۴۵۱,۶۵۷	۱,۴۵۱,۶۵۷	۱۹۴,۰۲۲,۴۲۱	۱۹۴,۰۲۲,۴۲۱	۲۲۷,۰۰۳	۲۲۷,۰۰۳	۷۷,۵۶۰,۲۹۵	۷۷,۵۶۰,۲۹۵			۲۹۸,۲۷۱,۶۱۳	۲۹۸,۲۷۱,۶۱۳	ارزش ویژه با احتساب کالاهای مصرفی بادوام خانوار

پیوست ۲

(نمودارهای ترازنامه ملی ایران)

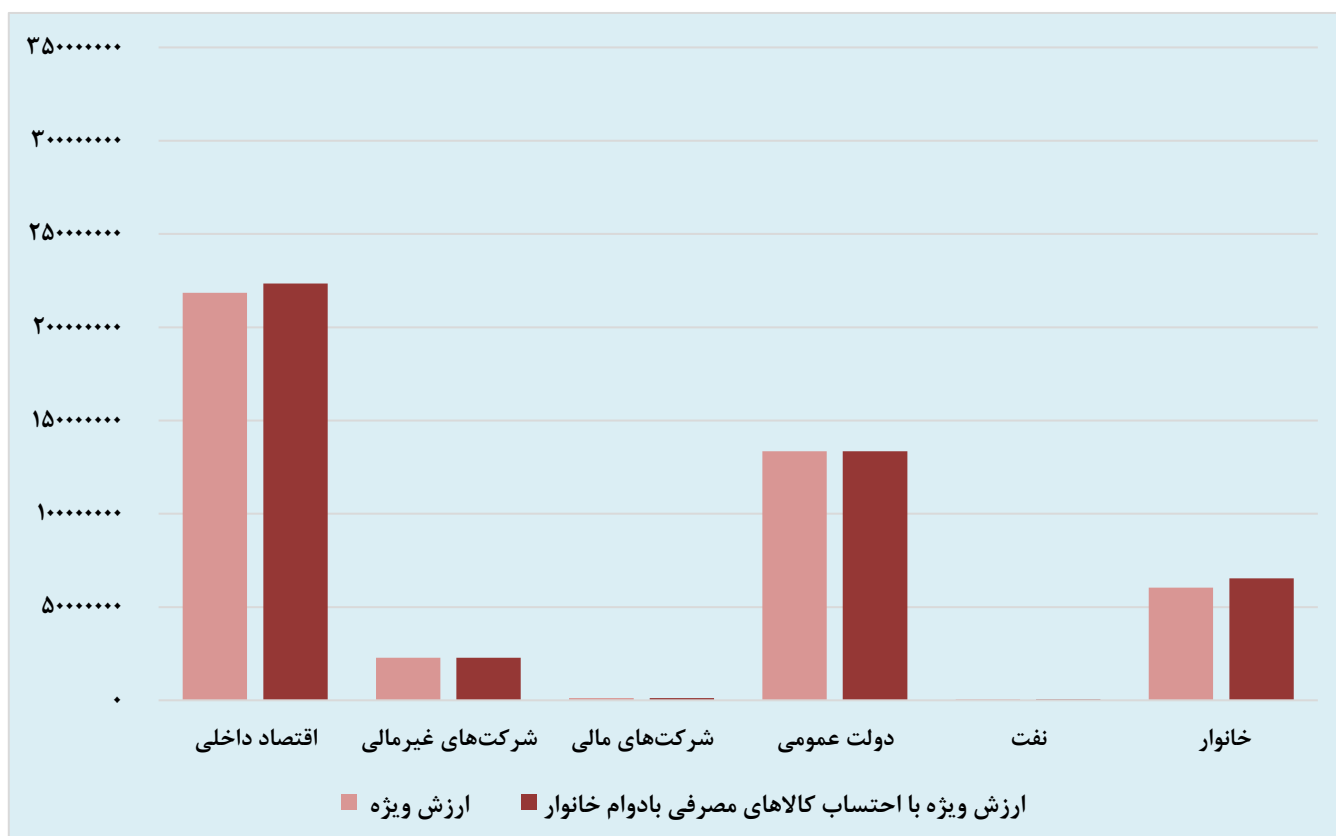
نمودار پ-۲-۲- توزیع دارایی‌ها و بدهی‌های ترازنامه ملی ایران برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (سهیم/ درصد)

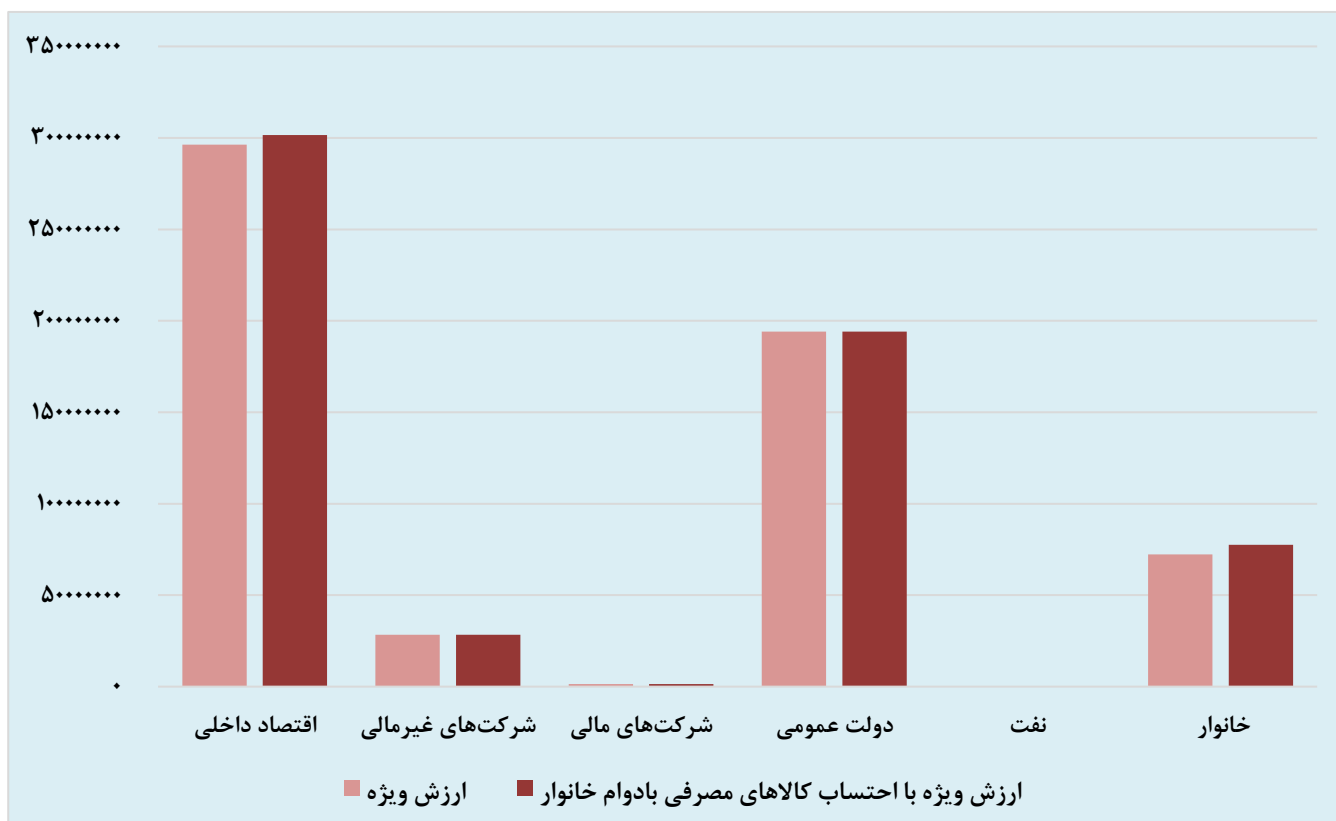
نمودار پ-۲-۶- توزیع (سهام) بدهی‌های مالی و ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶

دولت عمومی	خانوار		شرکت‌های غیرمالی			
ارزش ویژه	سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی		ارزش ویژه			
	ارزش ویژه		حقوق سهامداران و سهام صندوق‌های سرمایه‌گذاری			
	وام‌های بلندمدت		وام‌های بلندمدت			
	وام‌های کوتاه‌مدت		وام‌های کوتاه‌مدت			
ارزش ویژه		شرکت‌های مالی		نفت		
		سایر سپرده‌های ریالی	سایر حساب‌های دریافتی / پرداختی	سایر سپرده...	ارز... ویژه	وام‌های بلندمدت
			پول نقد و سپرده‌های دیداری ریالی	وام‌های بلندمدت	وام...	سایر سپرده‌های ریالی

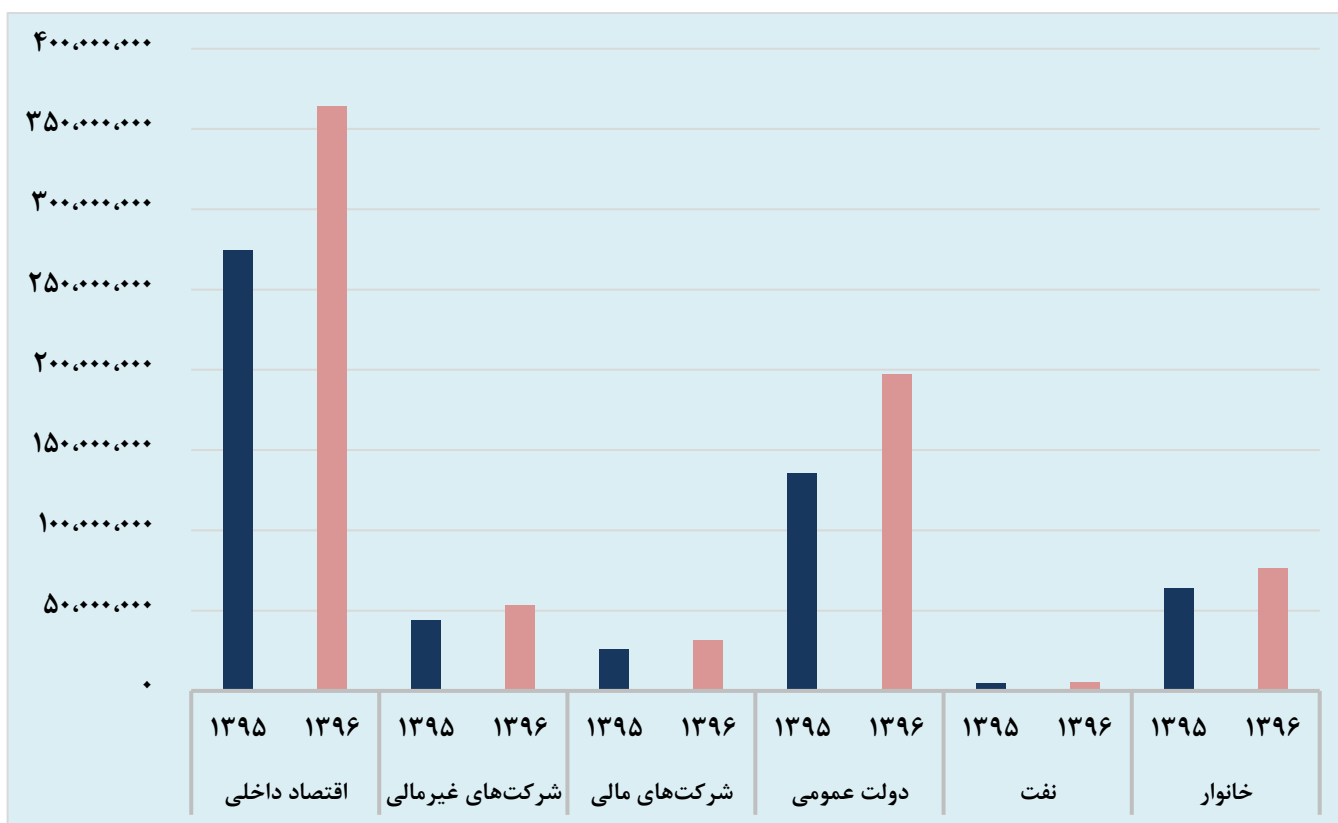
نمودار پ-۲-۷- ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵ (میلیارد ریال)

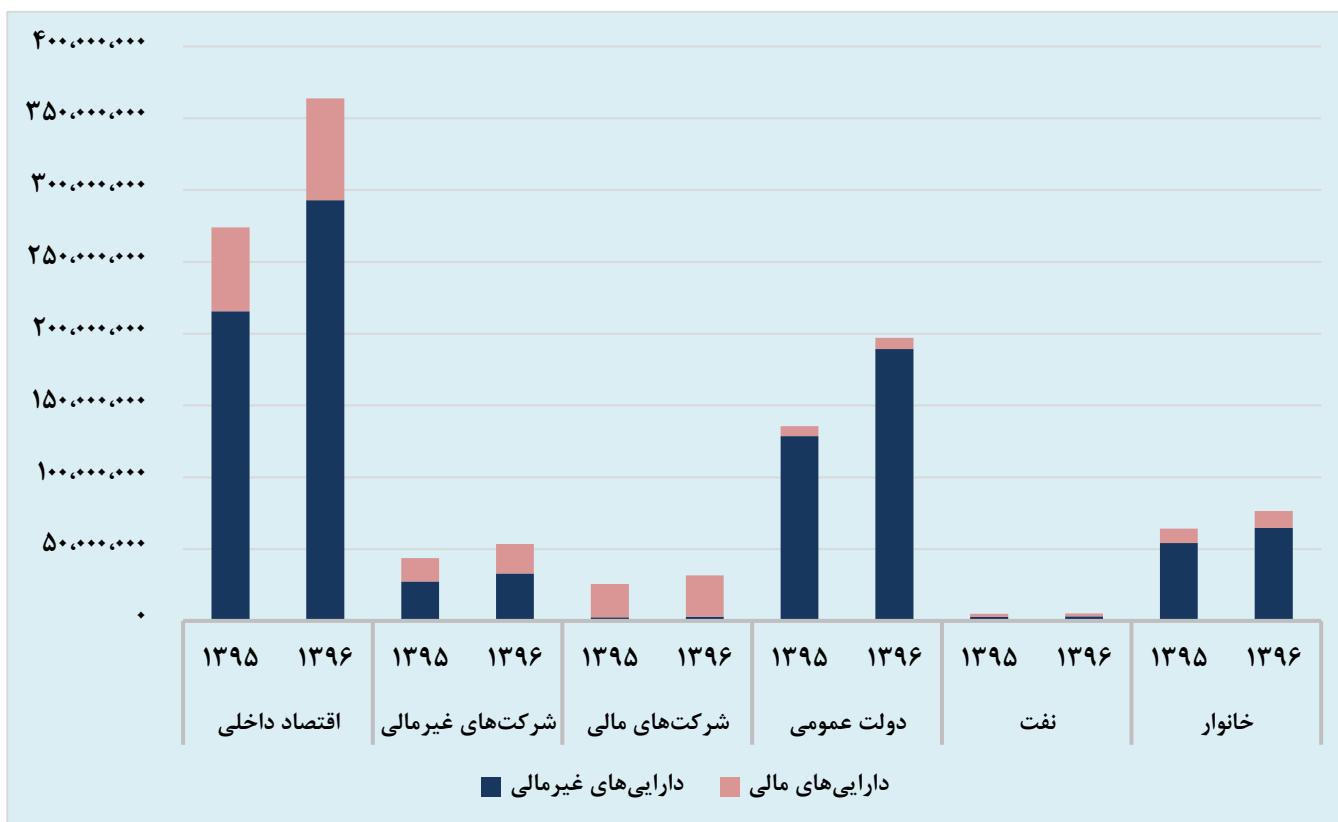
نمودار پ-۲-۸- ارزش ویژه برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (میلیارد ریال)

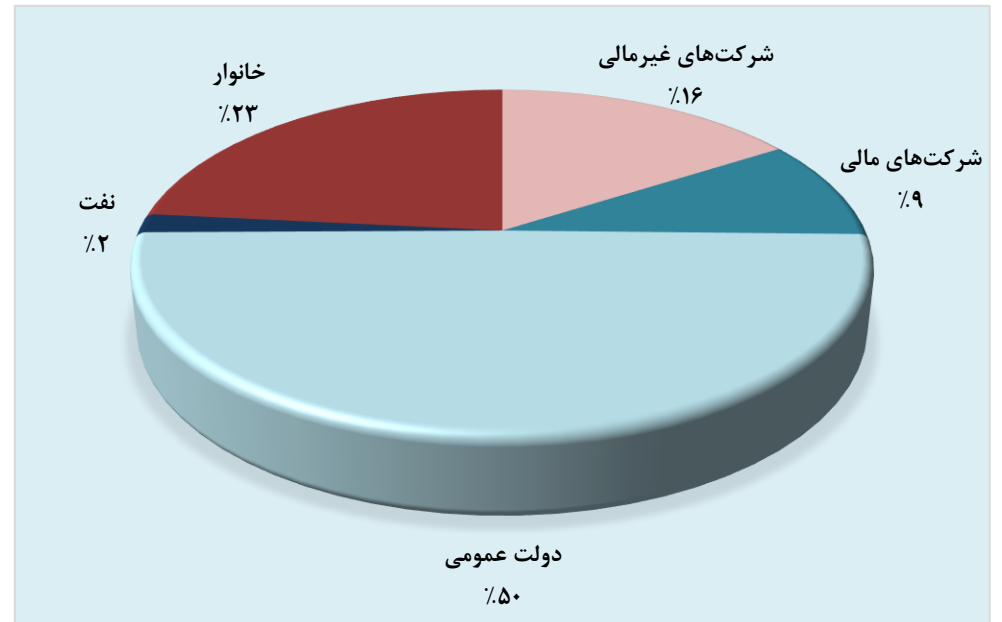
نمودار پ-۲-۹- توزیع کل دارایی‌ها (مالی و غیرمالی) برحسب بخش‌های نهادی (میلیارد ریال)

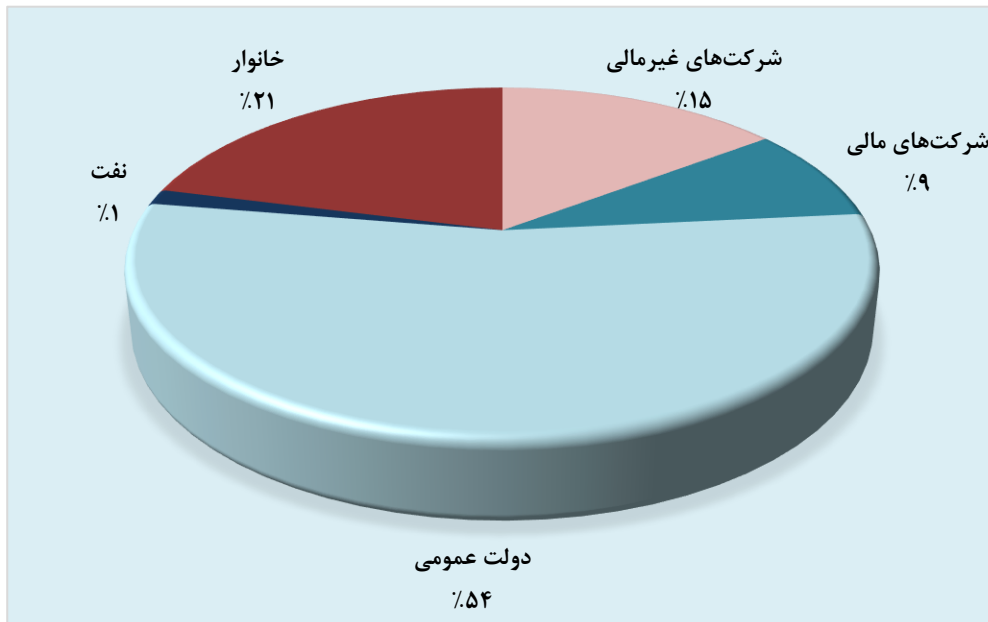
نمودار پ-۲-۱۰- سهم دارایی‌های مالی و غیرمالی از کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی (میلیارد ریال)

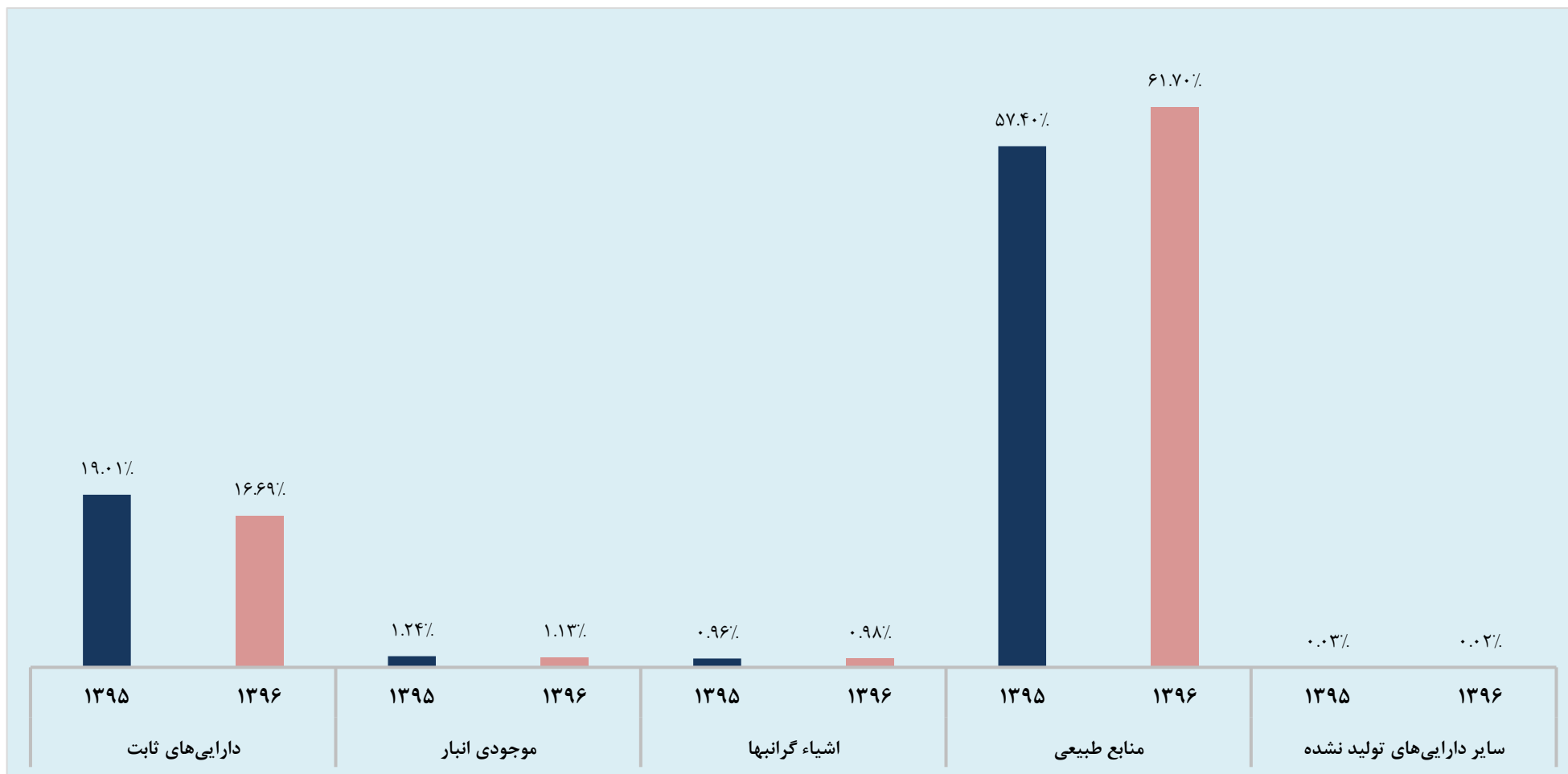
نمودار پ-۲-۱۱- توزیع کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۵ (سه‌م / درصد)

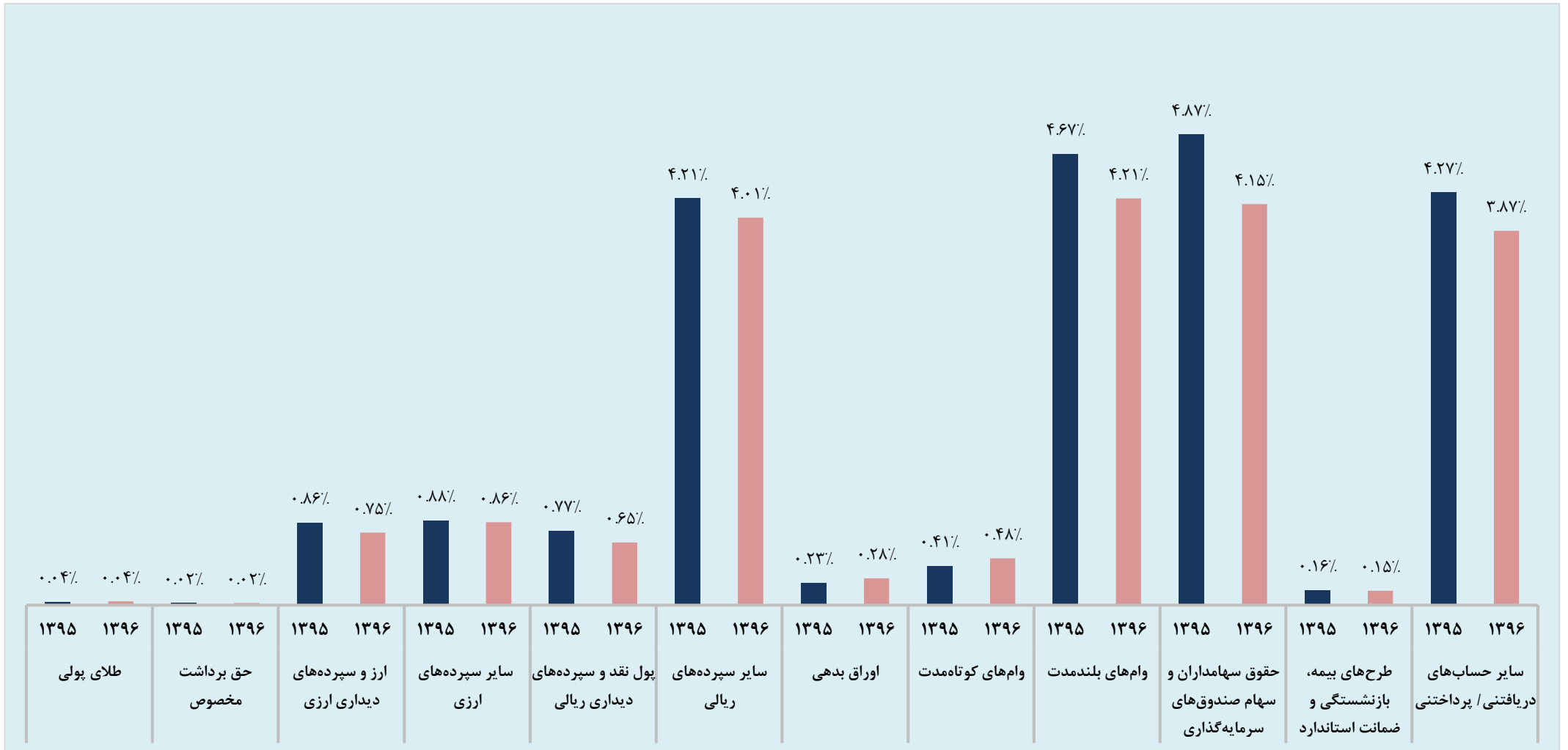
نمودار پ-۲-۱۲- توزیع کل دارایی‌ها برحسب بخش‌های نهادی سال ۱۳۹۶ (سه‌م / درصد)

نمودار پ-۲-۱۳- سهم ابزارهای غیرمالی از کل دارایی‌ها (اقتصاد داخلی) (درصد)

نمودار پ- ۲- ۱۴- سهم ابزارهای مالی از کل دارایی‌ها (اقتصاد داخلی) (درصد)

پیوست ۳

(گزارش مؤسسه مک کینزی از ترازنامه جهانی)

ظهور و افزایش ترازنامه جهانی: چگونه از ثروت خود به شکل مولد و کارآمد استفاده می کنیم؟

در حالی که وضعیت اقتصادی کشورها، معمولاً توسط تولید ناخالص داخلی یا سایر شاخص‌های اندازه‌گیری جریان‌های اقتصادی (روانه) سنجیده می‌شود، گزارش مؤسسه جهانی مک کینزی، به بررسی ترازنامه ده کشور که بیش از ۶۰ درصد درآمد جهانی را شامل می‌شوند (استرالیا، کانادا، چین، فرانسه، آلمان، ژاپن، مکزیک، سوئد، بریتانیا و ایالات متحده) می‌پردازد. این گزارش دو نکته مهم را خاطرنشان می‌سازد. نکته اول آنکه، اقتصاد کشورها به سمت دارایی‌های نامشهود و دیجیتال تغییر جهت داده‌اند. نکته بعدی نیز به این موضوع اشاره دارد که، علی‌رغم سرعت بالای گسترش ترازنامه‌ها در دو دهه گذشته، رشد اقتصادی ملایم بوده است. بنابراین اختلاف بین ارزش ویژه (ثروت) و تولید ناخالص داخلی رو به افزایش است. سؤال این است که چگونه کشورها و یا شرکت‌های اقتصادی، با این سطح از اختلاف تعدیل گردیده و در عین حال ارزش ذخایر (انبارها) قرن بیست و یکم را ایجاد کرده و رشدهای ناتراز مالی را جهت می‌دهند. پاسخ به این موضوع آینده اقتصاد جهانی و ارزش ویژه (ثروت) را تعیین می‌کند.

مفهوم ارزش ویژه (تفاوت دارایی‌های مالی و غیرمالی از بدهی‌ها)، ذخیره ارزشی است که ثروت را تعیین می‌کند و از آن برای تولید و ایجاد درآمد در زمان‌های آتی استفاده می‌شود. ارزش بازاری ترازنامه جهانی در طی دو دهه اول این قرن، سه برابر شده است. دارایی‌های واقعی و ارزش ویژه، دارایی‌ها و بدهی‌های مالی نگهداری شده توسط خانوارها، دولت‌ها و شرکت‌های غیرمالی و دارایی‌ها و بدهی‌های مالی نگهداری شده توسط شرکت‌های مالی، از حدود ۱۵۰ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ (حدود ۴ برابر تولید ناخالص داخلی) به حدود ۵۰۰ تریلیون دلار (حدود ۶ برابر تولید ناخالص داخلی) در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته‌اند.

حدود ۷۷ درصد تغییرات ارزش ویژه جهانی به دلیل تغییرات قیمت و ۲۳ درصد آن به دلیل تغییرات مقدار بوده است. حدود ۳۴ واحد درصد از تغییرات قیمت، در قیمت‌های مصرف‌کننده مشاهده می‌شود و ۴۳ واحد درصد از آن، مربوط به قیمت دارایی‌هایی است که در قیمت‌های مصرف‌کننده منعکس نمی‌شود.

به علاوه، بیش از دو سوم ثروت در دو کشور چین و ایالات متحده آمریکا، تنها در دست ده درصد از ثروتمندترین خانوارها متمرکز است. به طور کلی، خانوارها مالک نهایی ۹۵ درصد ارزش ویژه (ثروت) هستند که نیمی

³¹ The rise and rise of the global balance sheet (How productively are we using our wealth?), McKinsey Institute, 2021.

به صورت دارایی‌های واقعی، که عمدتاً به شکل مستغلات مسکونی هستند و بقیه به صورت دارایی‌های مالی مانند حقوق صاحبان سهام، سپرده‌ها و صندوق‌های بازنشستگی می‌باشند.

همچنین بر اساس گزارش مک‌کینزی، ارزش املاک و مستغلات مسکونی افزایش یافته و در سال ۲۰۲۰، حدود ۶۸ درصد از ارزش ویژه جهانی در املاک و مستغلات ذخیره شده است. این در حالی است که زمین و ساختمان‌های دولتی و شرکت‌ها، حدوداً ۲۰ درصد از ارزش ویژه جهانی را به خود اختصاص داده‌اند.

دارایی‌هایی که موجب افزایش رشد اقتصادی می‌شوند شامل: زیرساخت‌ها، سازه‌های صنعتی، ماشین‌آلات و تجهیزات، دارایی‌های نامشهود و همچنین موجودی‌ها و ذخایر معدنی می‌باشند. به غیر از دو کشور چین و ژاپن، دارایی‌های غیر از املاک و مستغلات، سهم کمتری از دارایی‌های واقعی کل در سال ۲۰۰۰ را تشکیل داده‌اند. با وجود افزایش سهم اقتصاد دیجیتال، دارایی‌های نامشهود فقط ۴ درصد ارزش ویژه می‌باشند و حدود ۹۶ درصد سهم دارایی‌ها به شکل سنتی می‌باشند.

همچنین، این نکته باید در نظر گرفته شود که افزایش قیمت‌های املاک و مستغلات می‌تواند خطر یک بحران مالی را افزایش دهد، همانند آنچه در سال ۲۰۰۸ پس از ترکیدن حباب مسکن در ایالات متحده آمریکا رخ داد.

هم‌اکنون، بدهی توسعه‌دهندگان املاک چینی مانند گروه اورگرند^{۳۲}، می‌تواند کشور چین را به سمت بحرانی مشابه سال ۲۰۰۸ سوق دهد. گروه اورگرند اخیراً با بیش از ۳۰۰ میلیارد دلار بدهی دست‌وپنجه نرم کرده است. این شرکت که بدهکارترین شرکت ساخت‌وساز بخش خصوصی در کشور چین است، ترس از بحران مالی را در سراسر جهان برانگیخته است. همچنین اخیراً یکی دیگر از شرکت‌های املاک چینی، موفق به بازپرداخت وامی به ارزش ۲۰۵/۷ میلیون دلار نشده است.

با توجه به مطالب بیان‌شده، می‌توان سؤال‌هایی را مطرح نمود: آیا ترازنامه جهانی از سلامت لازم برخوردار است؟ به‌علاوه، ذخایر ثروت که با ارزش ویژه اندازه‌گیری می‌شود به‌سرعت در حال افزایش است. با این حال، واگرایی بین ارزش ویژه و تولید ناخالص داخلی، سؤالات بسیار مهمی را برای سیاست‌گذاران و رهبران اقتصادی ایجاد می‌کند که مهمترین آنها عبارتند از: چرا این افزایش ارزش ذخایر ویژه (ثروت) منجر به افزایش پایدار در جریان‌های اقتصادی (روانه‌ها) نشده است؟ آیا با کشف منابع جدیدی از ثروت، جامعه در تنگنای یک تغییر شرایط قرار دارد؟ آیا خطر

³² Evergrande Group

بازگشت به میانگین تاریخی ممکن است، به‌طور بالقوه منجر به کاهش شدید در ارزش ذخایر ویژه (ثروت) و تأثیر منفی بر بازارهای مالی شود؟ چه ذخایر ارزشمندی در قرن بیست و یکم ممکن است به وجود آید؟ آیا ارقام ارزش ویژه (ثروت) بالا، بهتر است؟ مشخصه یک دارایی واقعی و ارزش ویژه (ثروت) سالم چیست؟

اغلب افراد، مؤسسات و کشورها، ارزش ویژه بالا را بدون تردید خوب می‌دانند. ثروتی که افراد در اختیار دارند، حتی زمانی که هیچ درآمدی از منابع نیروی کار خود ندارند، قدرت خرید آنها را فراهم می‌کند. کشورها ارزش ویژه را، ارزش انباشته‌شده توسط نسل‌های کنونی و پیشین و ذخیره‌شده در تجهیزات و سازه‌ها، زیرساخت‌های عمومی، مسکن، منابع طبیعی و غیره می‌دانند. با این حال، در مقیاس اقتصاد جهانی، ارزش ویژه بالا ممکن است لزوماً مثبت تلقی نشود. همانگونه که قبلاً عنوان گردید، ارزش ثروت در طول تاریخ همراه با تولید ناخالص داخلی حرکت کرده است اما در دهه‌های گذشته، این دو به دلیل افزایش ارزش ویژه ناشی از تورم دارایی‌ها، واگرا شده‌اند. ارزش ویژه بالا نسبت به تولید ناخالص داخلی می‌تواند اثرات جانبی منفی داشته باشد، به‌عنوان مثال مسکن گران‌تر که تهیه آن برای خانوارهای قشر متوسط ناممکن است، همچنین قیمت‌های بالای ساخت‌وساز که تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی را دشوار می‌کند. همچنین موجودی‌های خالص سرمایه‌گذاری بین‌المللی بالا که تعادل تجارت جهانی را مخدوش می‌کند و ممکن است موجب ناپایداری شود. جنبه دیگر نسبت‌های بالای ارزش ویژه (ثروت) به تولید ناخالص داخلی، می‌تواند موجب بهره‌وری پایین سرمایه شود، به این معنی که برای تولید یک محصول معین به سرمایه بیشتری نیاز است و فرآیند تولید همگام با انباشت سرمایه شکل نمی‌گیرد.

زمانی که انباشت ثروت عمدتاً از افزایش قیمت دارایی‌ها به جای افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری باشد، به این معنی است که تمرکز ثروت ممکن است تشدید شود. ارزش ویژه (ثروت) برای مدت طولانی در میان تعداد کمی از خانوارها متمرکز بوده است. تحت روندهای فعلی، کسانی که مالک دارایی‌ها هستند، سودهای واقعی ارزش‌گذاری را مشاهده خواهند کرد، در حالی که آنهایی که دارایی ندارند، در خرید دارایی‌های گران‌تر مشکل خواهند داشت، مگر آنکه درآمد آنها با نرخ سریع‌تر از قیمت دارایی رشد کند. تحقیقات نشان داده است که بازده حاصل از دارایی‌های عملیاتی کاهش یافته است در حالی که ارزش آنها افزایش یافته‌اند. انگیزه‌های مالی که به‌طور سنتی پول را به سمت سرمایه‌گذاری‌های جدید و مولد سوق داده و استعدادهای مدیریتی را برای بهبود عملیات تولیدی تحریک می‌کنند، کاهش یافته است و در عوض، سرمایه‌گذاران دلایل بیشتری برای تعقیب سودهای حاصل از ارزش دارایی‌ها دارند. بنابراین، می‌توان استدلال کرد که مشخصه مسیر ارزش ویژه (ثروت) سالم، مسیری است که با بازده اقتصادی و منافع اجتماعی ایجادشده توسط دارایی‌های واقعی پشتیبانی شود. به‌عنوان مثال، دارایی‌های املاک و مستغلات مشخصی که

با قیمت‌های ارزان و مقرون‌به‌صرفه در دسترس هستند، موجودی بالایی از دارایی‌های مشهود و نامشهود مورد استفاده در فرآیند تولید توسط شرکت‌ها که باعث رشد اقتصادی می‌شوند، و یک موجودی خالص سرمایه‌گذاری بین‌المللی متعادل که انحرافات در تجارت جهانی و خطرات وام‌دهی و وام‌گیری خارجی را به حداقل می‌رسانند، همگی شرایط مناسبی برای افزایش ارزش ویژه و رشد اقتصادی متوازن ایجاد می‌کنند. در مقابل، انباشت پس‌اندازهای بازنشستگی با نرخ بسیار سریع‌تر از رشد تولید ناخالص داخلی نیز اگر به جای سرمایه‌گذاری‌های مولد، قیمت دارایی‌ها را افزایش دهند، موجب ناپایداری می‌شوند. این پس‌اندازها در نهایت، مطالبات درآمد نسل‌های آینده خواهند بود. بنابراین به نظر می‌رسد پاسخ مناسب به چالش‌های جمعیتی جهان، تسریع رشد تولید ناخالص داخلی در مقایسه با تلاش برای افزایش پس‌انداز سالمندان در محیطی با رشد اقتصادی ملایم باشد.

دولت‌ها باید به ارزش ویژه (ثروت) خود توجه کنند. بسیاری از دولت‌ها، بدهی‌های خود را با دلایل منطقی به میزان قابل توجهی افزایش داده‌اند. سمت دارایی ترازنامه آنها به‌طور همزمان با افزایش سرمایه‌گذاری عمومی در زیرساخت‌ها، مسکن ارزان و مقرون‌به‌صرفه، پروژه‌هایی که به تغییرات آب‌وهوایی مربوط است و نیز سایر موارد ایجاد می‌شوند. بدین ترتیب بدهی‌های افزایش‌یافته در سوی دیگر ترازنامه پایدار می‌شوند.

سؤال: چگونه سیاست‌گذاران، خانوارها، شرکت‌های غیرمالی و مؤسسات مالی می‌توانند در جهت رسیدن به نتایج بهتر تلاش کنند؟

با توجه به خطرات نسبت‌های بزرگ ارقام ترازنامه (انبار) به تولید ناخالص داخلی (روانه)، می‌توان چنین عنوان نمود که خانوارها، دولت‌ها، شرکت‌های غیرمالی و مؤسسات مالی، می‌توانند همواره به نحو یکسان در راستای هدف افزایش سرمایه‌گذاری به‌عنوان یک ذخیره جدید ارزش و محرک بخش تقاضای اقتصاد برای سرعت بخشیدن به رشد تولید ناخالص داخلی اسمی به‌عنوان یک اقدام ترازکننده و غیرمخرب تلاش نمایند.

در این راستا، دولت‌ها باید رشد تولید ناخالص داخلی واقعی را اولویت‌بندی کنند، سرمایه‌گذاری‌های مولد و کارآمد را در اقتصاد سبز ترویج کنند و به سمت دارایی‌های ترازنامه توجه کنند. با خروج از پاندمی کرونا، یافتن راه حل مناسب برای خروج از محرک‌های پولی و مالی و ترمیم ترازنامه‌های بخش دولتی به‌طور فزاینده‌ای در دستور کار قرار دارد. با توجه به آسیب‌پذیری‌های بالقوه مربوط به ترازنامه جهانی و واگرایی آن از تولید ناخالص داخلی، عاقلانه است که دولت‌ها تلاش کنند تا از این واگرایی خارج شوند. این امر می‌تواند با افزایش تقاضای کل و ترویج سرمایه‌گذاری، چه در انواع کسب‌وکارهای سنتی، چه برای رسیدگی به چالش‌های اجتماعی مانند تغییرات آب‌وهوایی و مستغلات

مسکونی ارزان و مقرون به صرفه از طریق سازوکارهایی مانند مقررات کربن و توسعه شهری و منطقه‌ای محقق شوند. به‌عنوان مثال افزایش سرمایه‌گذاری عمومی در زمینه‌های شناخته‌شده مانند زیرساخت‌ها و بخش آموزش و افزایش بازده اجتماعی دارایی‌های عمومی و بهبود کارایی خدمات عمومی یا بهره‌برداری بهتر از اراضی عمومی از طریق مدیریت موثر آنها اقدامات مناسبی خواهند بود. چنین اقداماتی می‌تواند به ترمیم ترازنامه‌های عمومی که بر مبنای گسترش سریع بخش بدهی‌ها تمرکز دارد، به تقویت بخش دارایی ترازنامه‌ها کمک کرده و برای حمایت از بدهی‌های بالاتر و افزایش درآمد عمومی جهت بهبود شرایط کمک کنند.

شرکت‌های غیرمالي می‌توانند منابعی را برای درک تأثیر سناریوهای مختلف بر ترازنامه‌های خود اختصاص دهند و مکانیسم‌های مستمر نظارتی را برای ارزیابی مجدد شرایط در نظر گیرند. شرکت‌ها همچنین می‌توانند با رهبران و سیاست‌گذاران همکاری نمایند تا کل نظام مالی و چهارچوب‌های نهادی‌شان را به نحوی هدایت کنند که سرمایه را به شکل عمده به موارد مولد، کارآمد و مورد نیاز جامعه اختصاص دهند. شرکت‌های غیرمالي همچنین با سرمایه‌گذاری و گسترش نقش خود در رسیدگی به چالش‌های اجتماعی و هدایت رشد اقتصادی سالم و ایجاد اشتغال برای حمایت از تعادل در حفظ و ایجاد ثروت برای خانوارهایی که سهام آن‌ها را در اختیار دارند، نقش دارند.

مؤسسات مالی به دلیل ماهیت خود نقش مهمی دارند. آنها می‌توانند به شناسایی و هدایت سرمایه به سمت موارد تجاری و سرمایه‌گذاری‌های جدید، از جمله توسعه پروژه‌های اقتصادی و امور مالی کمک نمایند. مؤسسات مالی می‌توانند با رهبران و سیاست‌گذاران همکاری نمایند تا نظام مالی و چهارچوب‌های نهادی‌شان را به نحوی هدایت کنند که سرمایه را به شکل عمده به موارد مولد، کارآمد و مورد نیاز جامعه اختصاص دهند.

بخش خانوار یا حداقل بخش کوچکی از آنها انتظار دارند ثروت‌شان در نتیجه افزایش قیمت سهام و افزایش ارزش املاک افزایش یابد. بخش خانوار به‌عنوان دارندگان ۹۵ درصد از دارایی‌های خالص در سطح جهان، بیش از همه در معرض تغییرات بالقوه ارقام ترازنامه جهانی هستند که بر ارزش املاک، حقوق بازنشستگی و سرمایه‌گذاری مالی آنها تأثیر می‌گذارد. بسیاری از خانوارهای ثروتمند، سرمایه‌گذاری‌های متعددی در دارایی‌های مالی و واقعی انجام داده‌اند. اگر این سرمایه‌گذاری‌ها با شرایط اقتصادی جدید در آینده هم‌خوانی داشته باشد، ممکن است بازدهی خوبی را برای آنها به ارمغان آورد. اما واقعیت امر این است که نمی‌توان پیش‌بینی دقیقی از آینده داشت و بنابراین خانوارها سبد ترازنامه‌های خود را بر اساس تمایل خود و فرصت‌ها و مخاطرات پیش رو تنظیم می‌کنند. خانوارها به‌طور طبیعی

علاقه خاصی به حفظ و گسترش ثروت خود دارند. بنابراین لازم است به سیاست افزایش رشد تولید ناخالص داخلی و حمایت از تولید ثروت از طریق ایجاد بازده واقعی اقتصادی و اجتماعی توجه شود.

فهرست منابع و مآخذ

۱. اطلاعات تجمیعی اظهارنامه‌های مالیاتی شرکت‌ها، سازمان امور مالیاتی ایران.
۲. پایگاه رسمی بانک مرکزی ایران (www.cbi.ir).
۳. پایگاه رسمی سازمان بورس و اوراق بهادار تهران (<https://www.seo.ir>).
۴. پایگاه رسمی مرکز آمار ایران (www.amar.org.ir).
۵. ترازنامه و یادداشت‌های پیوست حسابرسی شده بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی.
۶. ترازنامه و یادداشت‌های پیوست حسابرسی شده سایر مؤسسات مالی (شرکت‌های کارگزاری، شرکت‌های تأمین سرمایه، شرکت‌های لیزینگ، شرکت‌های سرمایه‌گذاری فعال در بورس اوراق بهادار و صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک)
۷. ترازنامه و یادداشت‌های پیوست حسابرسی شده شرکت ملی نفت ایران (تلفیقی و غیر تلفیقی).
۸. ترازنامه و یادداشت‌های پیوست حسابرسی شده شرکت‌های بیمه.
۹. ترازنامه و یادداشت‌های پیوست حسابرسی شده شرکت‌ها و مؤسسات انتفاعی دولتی مندرج در بودجه کل کشور.
۱۰. حساب جریان وجوه ایران (۱۳۹۳-۱۳۵۱). اداره حساب‌های اقتصادی بانک مرکزی (۱۳۹۷)، تهران، به نشانی <https://cbi.ir/page/18621.aspx>
۱۱. حساب‌های ملی ایران به تفکیک بخش‌های فعالیتی و نهادی اقتصاد بر مبنای نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸ (SNA)، به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۳۹۵ طی دوره (۱۳۹۷-۱۳۹۰)، اداره حساب‌های اقتصادی بانک مرکزی.
۱۲. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۱۳. وضعیت تشریحی حسابرسی شده بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

14. System of National Accounts (SNA 2008), United Nations, New York 2009.

15. Kunte, Arundhati; Hamilton, Kirk; Dixon, John; & Clemens, Michael. (1998). Estimating National Wealth: Methodology and Results. World Bank, Indicators and Environmental Valuation.

16. McKinsey Global Institute (2021). The rise and rise of the global balance sheet: How productively are we using our wealth?. Available at: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/the%20rise%20and%20rise%20of%20the%20global%20balance%20sheet%20how%20productively%20are%20we%20using%20our%20wealth/the-rise-and-rise-of-the-global-balance-sheet-nov-2021-full-report_final.pdf.

17. National balance sheet estimates for the UK: 2020, www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts.

18. OECD/Eurostat (2015). Eurostat-OECD compilation guide on land estimations. Eurostat, Luxembourg, <https://doi.org/10.1787/9789264235175-en>.

19. OECD/Eurostat (2017). Eurostat-OECD compilation guide on inventories. Eurostat, Luxembourg, <https://doi.org/10.1787/9789264283060-en>.

20. Statistics Canada. [Table 36-10-0580-01, National Balance Sheet Accounts \(x 1,000,000\)](https://doi.org/10.25318/3610058001-eng), <https://doi.org/10.25318/3610058001-eng>.
21. Turkish Statistical Institute, <https://www.tuik.gov.tr/>.